Став странаясса пролетарийяс, ӧтувтчӧй!

Водзӧ

ВКП(б) ЕМДІНСА РАЙКОМЛӧН ДА РАЙИСПОЛКОМЛӧН ОРГАН

№ 28—33 (722—727)
МАРТ
17
1939 во

Номерлӧн доныс 8 ур.

ПОЛИТИЧЕСКӦЙ ВИЗЬ ДА БЫДЛУНЪЯ ПРАКТИЧЕСКӦЙ УДЖ ВИДЗӦДЛАС СЕРТИ ОТЧЕТНӦЙ КАДКОЛАСТ ВӦЛІ МИЯН ПАРТИЯ ГЕНЕРАЛЬНӦЙ ВИЗЬЛӧН ТЫРВЫЙӦ ПОБЕДА КАДКОЛАСТӦН.
(СТАЛИН)

Партиялӧн XVIII-ӧд съезд вылын ВКП(б) ЦК удж йылысь
СТАЛИН ёртлӧн отчетнӧй доклад

I.
Сӧветскӧй Союзлӧн международнӧй положение.

Ёртъяс! Партиялӧн XVII-ӧд съезд кадсянь колис вит во. Кадколаст, кыдзи аддзанныд, абу ичӧт. Тайӧ каднас мир вевъяліс переживайтны тӧдчана вежсьӧмъяс. Государствояс да странаяс, асланыс костын налӧн отношениеясыс лоисны унаторйын дзик мӧдӧн.

Кутшӧм именнӧ вежсьӧмъяс лоисны тайӧ кадколастнас международнӧй обстановкаын? Мый именнӧ вежсис миян страналӧн ортсыса да пытшкӧсса положениеын?

Капиталистическӧй странаяслы тайӧ кадколастыс вӧлі кыдзи экономика юкӧнын, сідзи и политика юкӧнын зэв серьезнӧй потрясениеяс кадколастӧн. Экономическӧй юкӧнын тайӧ воясыс вӧліны депрессия воясӧн, а сэсся 1937 во мӧд джынсянь заводитӧмӧн,—выль экономическӧй кризис воясӧн, США-ын, Англияын, Францияын промышленностьлӧн выль упадок воясӧн,—сідзкӧ, выль экономическӧй осложнениеяслӧн воясӧн. Политическӧй юкӧнын тайӧ воясыс вӧліны серьёзнӧй политическӧй конфликтъяс да потрясениеяс воясӧн. Мӧд во нин мунӧ выль империалистическӧй война, коді заводитчис зэв ыджыд территория вылын Шанхайсянь Гибралтарӧдз да шымыртіс 500 миллион саяс население. Насильственнӧ вылыс шӧравсьӧ Европалӧн, Африкалӧн, Азиялӧн карта. Вужвыйӧныс вӧрзьӧдӧма война бӧрся сідз шусяна мирнӧй режимлысь став системасӧ.

Сӧветскӧй Союзлы, мӧдарӧ, тайӧ воясыс вӧліны сійӧ быдмӧмлӧн да дзоридзалӧмлӧн воясӧн, сійӧ экономическӧй да культурнӧй водзӧ кыптӧмлӧн воясӧн, сійӧ политическӧй да военнӧй вынйӧр водзӧ быдмӧмлӧн воясӧн, став мирын мир дорйӧм вӧсна сійӧ тышлӧн воясӧн.

Татшӧм общӧй картинаыс.

Видлалам международнӧй обстановкаын вежсьӧмъяс йылысь конкретнӧй даннӧйяс.

1. Капиталистическӧй странаясын выль экономическӧй кризис. Вузасян рынокъяс вӧсна, сырьё источникъяс вӧсна, мир выльысь юклӧм вӧсна тыш ёсьмӧм.

Экономическӧй кризис, коді заводитчис капиталистическӧй странаясын 1929 во мӧд джынйын, кыссис 1933 во помӧдз. Та бӧрын кризис вуджис депрессияӧ, а сэсся заводитчис промышленностьлӧн мыйкӧ-мында ловзьӧм, сылӧн мыйкӧ-мында кыптӧм. Но промышленностьлӧн тайӧ ловзьӧмыс эз вудж дзордзалӧмӧ, кыдзи сійӧ овлӧ обычнӧ ловзян кадколастӧ. Мӧдарӧ, 1937 во мӧд джынсянь заводитӧмӧн заводитчис выль экономическӧй кризис, коді шымыртіс медводз США-ӧс, а сы бӧрын—Англияӧс, Францияӧс да вель уна мукӧд странаясӧс.

Татшӧм ногӧн, неважӧнся экономическӧй кризис ударъясысь справитчыны вевъявтӧг, капиталистическӧй странаяс лоисны выль экономическӧй кризис водзын.

Тайӧ торйыс естественнӧ вайӧдіс уджтӧмалӧм ёнмӧмӧ. Капиталистическӧй странаясын уджтӧмалысьяслӧн чинлӧм лыд 30 миллион мортсянь 1933 воын 14 миллионӧдз 1937 воын, ӧні выльысь кыптіс выль кризис результатын 18 миллион мортӧдз.

Выль кризислӧн характернӧй особенностьыс сын, мый сійӧ ёна торъялӧ воддза кризисысь, но торъялӧ не бурлань, а омӧльлань.

Ӧти кӧ, выль кризис заводитчис не промышленность дзоридзалӧм бӧрын, кыдзи сійӧ вӧлі 1929 воын, а депрессия да мыйкӧ-мында ловзьӧм бӧрын, коді, век жӧ, эз вудж дзоридзалӧмӧ. Тайӧ лоӧ, мый ӧнія кризис лоӧ ёнджыка сьӧкыд да сыкӧд лоӧ сьӧкыдджык тышкасьны, воддза кризискӧд дорысь.

Водзӧ, ӧнія кризис заводитчис не мирнӧй кадӧ, а заводитчӧм нин мӧд империалистическӧй война кадӧ, кор Япония, Китайкӧд мӧд во нин воюйтӧмӧн дезорганизуйтӧ необъятнӧй китайскӧй рынок да вӧчӧ сійӧс пӧшти недоступнӧйӧн мукӧд странаясса тӧваръяслы, кор Италия да Германия вуджӧдісны нин ассыныс народнӧй овмӧссӧ военнӧй экономика рельсъяс вылӧ, тайӧ делӧ вылас сырьёлысь да валюталысь ассыныс запасъяс видзӧмӧн, кор став мукӧд гырысь капиталистическӧй державаяс заводитӧны перестраивайтчыны военнӧй лад вылӧ. Тайӧ лоӧ, мый капитализмлӧн ӧнія кризисысь нормальнӧя петӧм вылӧ ресурсъясыс лоӧны ёна этшаджык, воддза кризис кадын дорысь.

Медбӧрын, воддза кризисысь торъялӧмӧн, ӧнія кризис абу всеобщӧй, а шымыртӧ, ӧнӧдз, медсясӧ экономически вынйӧра странаясӧс, кодъяс нӧшта эз на вуджны военнӧй экономика рельсъяс вылӧ. Мый инмӧ агрессивнӧй странаяслы, кыдзи Япония, Германия да Италия, кодъяс перестроитісны нин ассыныс экономикасӧ военнӧй лад вылӧ, то найӧ, ассыныс военнӧй промышленность ёна развивайтӧмӧн, оз на переживайтны перепроизводство кризислысь состояние, кӧть и матыстчӧны сэтчӧ. Тайӧ лоӧ, мый сэки, кор экономически вынйӧра, неагрессивнӧй странаяс кутасны петны кризис полосаысь, агрессивнӧй странаяс, военнӧй горячка мунӧмын ассыныс золотӧй да сырьевӧй запасъяссӧ быӧдӧмӧн, долженӧсь лоасны пырны зэв чорыд кризис полосаӧ.

Тайӧ нагляднӧ иллюстрируйтьсӧ кӧть нин капиталистическӧй странаясын тыдалана золотӧй запасъяс наличие йылысь даннӧйясӧн.

КАПИТАЛИСТИЧЕСКӦЙ СТРАНАЯСЫН ТЫДАЛАН ЗОЛОТӦЙ ЗАПАСЪЯС.

(миллион важ зарни долларъясӧн))

	1936 волӧн пом	1938 вося сентябрь
Ставыс	12.980	14.301
США	6.649	8.126
Англия	2.029	2.396
Франция	1.769	1.435
Голландия	289	595
Бельгия	373	318
Швейцария	387	407
Германия	16	17
Италия	123	124
Япония	273	97

Тайӧ таблицасьыс тыдалӧ, мый Германиялӧн, Италиялӧн да Япониялӧн, ӧтлаӧ босьтӧмӧн, золотӧй запасъясыс, петкӧдлӧны ичӧтджык сумма, сӧмын ӧти Швейцариялӧн запасъяс дорысь.

Со ӧткымын цифровӧй даннӧйяс, кодъяс иллюстрируйтӧны капиталистическӧй странаясса промышленностьлысь кризиснӧй положение бӧръя 5 вочӧжӧн да СССР-ын промышленнӧй кыптӧмлысь движение.

ПРОМЫШЛЕННӦЙ ПРОДУКЦИЯЛӧН ОБЪЕМ 1929 ВО ДІНӦ ПРӦЧЕНТЪЯСӧН.

(1929 = 100)

	1934	1935	1936	1937	1938
США	66,4	75,6	88,1	92,2	72,0
Англия	98,8	105,8	115,9	123,7	112,0
Франция	71,0	67,4	79,3	82,8	70,0
Италия	80,0	93,8	87,5	99,6	96,0
Германия	79,8	94,0	106,3	117,2	125,0
Япония	128,7	141,8	151,1	170,8	165,0
СССР	238,3	293,4	382,3	424,0	477,0

Тайӧ таблицасьыс тыдалӧ, мый Сӧветскӧй Союзэм мирын дзик ӧти страна, коді оз тӧд кризисъяс да кодлӧн промышленностьыс пыр мунӧ вывлань.

Тайӧ таблицасьыс тыдалӧ, водзӧ, мый США-ын, Англияын да Францияын заводитчис нин да развивайтчӧ серьёзнӧй экономическӧй кризис.

Тайӧ таблицасьыс тыдалӧ, водзӧ, мый Италияын да Япониянын, кодъяс водзджык Германияысь вуджӧдісны ассыныс народнӧй овмӧссӧ военнӧй экономика рельсъяс вылӧ, заводитчис нин 1938 воын промышленностьлӧн увлань мунан кад.

Тайӧ таблицасьыс тыдалӧ, медбӧрын, мый Германияын, коді Италияысь да Япониясь сёрӧнджык перестроитіс ассыс экономикасӧ военнӧй лад вылӧ, промышленность ӧні нӧшта переживайтӧ мыйдакӧ, правда, неыджыд, но век жӧ вывлань мунӧмлысь состояние,—сыкӧд лӧсялӧмӧн, кыдзи тайӧ вӧлі бӧръя кадӧдз Япониясын да Италиясын.

Оз вермы лоны сомнение, мый, оз кӧ ло мыйкӧ артыштӧмтор, Германиялӧн промышленность должен суртны увлань мунан сійӧ жӧ туй вылӧ, код вылӧ сувтісны нин Япония да Италия. Ӧд мый лоӧ вуджӧдны страналысь овмӧс военнӧй экономика рельсъяс вылӧ? Тайӧ лоӧ сетны промышленностьлы однобокӧй, военнӧй направление, став мераясӧн паськӧдны войналы колана предметъяс вӧчӧм, коді абу йитчӧма население потребление кӧд, став мераясӧн векньӧдны населениелӧн потребляйтан предметъяс вӧчӧм да торйӧн рынок вылӧ лэдзӧм,—сідзкӧ, чинтыны населениелысь потребление да сувтӧдны странасӧ экономическӧй кризис водзӧ.

Татшӧм конкретнӧй картинаыс капиталистическӧй странаясын выль экономическӧй кризис движениелӧн.

Гӧгӧрвоана, мый хозяйственнӧй делӧяслӧн татшӧм неблагоприятнӧй бергӧдчӧмыс эз вермы не вайӧдны державаяс костын отношениеяс ёсьмӧмӧ. Воддза кризисыс нин дзугис став картіяссӧ да вайӧдіс вузасян рынокъяс вӧсна, сырьё источникъяс вӧсна тыш ёсьмӧмӧ. Япониялӧн Манчжурия да Войвыв Китай босьтӧм, Италиялӧн Абиссиния босьтӧм,—ставыс тайӧ петкӧдліс державаяс костын тышлысь ёсьлун. Выль экономическӧй кризис должен вайӧдны да збыльысь вайӧдӧ империалистическӧй тыш водзӧ ёсьмӧмӧ. Сёрниыс мунӧ оз нин рынокъяс вылын конкуренция йылысь, оз торговӧй война йылысь, оз демпинг йылысь. Тышлысь тайӧ средствояссӧ важӧн нин признайтӧма тырмытӧмӧн. Сёрниыс мунӧ ӧні мир, влияние сферояс, колонияяс военнӧй действиеясӧн выльысь юклӧм йылысь.

Япония кутіс оправдывайтны ассыс агрессивнӧй действиеяссӧ сійӧн, мый ӧкмыс державалысь договор заключитігӧн сійӧс колисны пайтӧг да эз сетны паськӧдны ассыс территориясӧ Китай щӧт весьтӧ, сэки кор Англия да Франция владейтӧны зэв гырысь колонияясӧн. Италия уськӧдіс тӧдвылас, мый сійӧс колисны пайтӧг первой империалистическӧй война бӧрын добыча юклігӧн да мый сійӧ должен возместитны асьсӧ Англиялӧн да Францилӧн влияние сферояс щӧт весьтӧ. Германия, коді серьёзнӧ пострадайтіс первой империалистическӧй война да версальскӧй мир результатын, ӧтувтчис Япония да Италия дінӧ да потребуйтіс ассыс территориясӧ Европаын паськӧдӧм, колонияяс бӧр сетӧм, кодъясӧс мырддьӧма сылысь первой империалистическӧй войнаын победительясӧн.

Тадзи кутіс артмыны куим агрессивнӧй государстволӧн блок.

Ӧчередь вылӧ сувтіс вопрос война отсӧгӧн мир выльысь юклӧм йылысь.

2. Международнӧй политическӧй положениелӧн ёсьмӧм, мирнӧй договоръяс война бӧрся системалӧн киссьӧм, выль империалистическӧй войналӧн заводитчӧм.

Со отчетнӧй кадколастса медся важнӧй событиеяслӧн перечень, кодъяс пуктісны выль империалистическӧй войналы заводитчӧм. 1935 воын Италия уськӧдчис Абиссиния вылӧ да босьтіс сійӧс. 1936 вося гожӧмын Германия да Италия котыртісны Испанияын военнӧй интервенция, сэк Германия утвердитчис Испания войвылын, да испанскӧй Марокколын, а Италия—Испания лунвылын да Балеарскӧй діяс вылын. 1937 воын Япония, Манчжурия босьтӧм бӧрын, сюйсис Войвыв да Центральнӧй Китайӧ, босьтіс Пекин, Тяньцзин, Шанхай да кутіс зырны оккупация зонаысь ассыс иностраннӧй конкурентъяссӧ. 1938 во заводитчигӧн Германия босьтіс Австрия, а 1938 вося арын—Чехословакиялысь Судетскӧй область. 1938 во помын Япония босьтіс Кантон, а 1939 во заводитчигӧн—Хайнань ді.

Татшӧм ногӧн, война, коді сэтшӧм тӧдлытӧг матыстчис народъяс дінӧ, кыскис аслас орбитаӧ витсё миллион саяс население, аслас действиелысь сфера зэв ыджыд территория вылӧ, Тяньцзинсянь, Шанхайсянь да Кантонсянь Абиссиния пыр Гибралтарӧдз паськӧдӧмӧн.

Первой империалистическӧй война бӧрын государство-победительяс, медсясӧ Англия, Франция да США, лӧсьӧдісны странаяс костын отношениеяслысь выль режим, мирлысь война бӧрся режим. Тайӧ режимыслӧн главнӧй подувъяснас вӧліны Дальней Востокын—ӧкмыс державалӧн договор, а Европаын—версальскӧй да вель уна мукӧд договоръяс. Нацияслӧн лига должен вӧлі регулируйтны странаяс костын отношениеяс тайӧ режим рамкаясас государствояслӧн ӧтувъя фронт подув вылын, государствояслысь безопасность коллективнӧя дорйӧм подув вылын. Но куим агрессивнӧй государство да наӧн заводитӧм выль империалистическӧй война путкыльтісны вывланьпыдӧсӧн война бӧрся мирнӧй режимлысь став тайӧ системасӧ. Япония косяліс ӧкмыс державалысь договор, Германия да Италия—версальскӧй договор. Медым мездыны аслыныс киссӧ, став тайӧ куим государствоыс петісны Нацияяс лигаысь.

Выль империалистическӧй война лоис фактӧн.

Миян кадӧ не сэтшӧм кокни пыр жӧ орӧдчыны цепь йылысь да уськӧдчыны веськыда войнаӧ, унасикас договоръяскӧд лыддьысьтӧг, общественнӧй мнениекӧд лыддьысьтӧг. Буржуазнӧй политикъяслы тӧдса тайӧ тырмымӧн бура. Тӧдса тайӧ сідз жӧ фашистскӧй заправилӧяслы. Та вӧсна фашистскӧй заправилӧяс, войнаӧ уськӧдчытӧдз, решитісны известнӧй ногӧн обработайтны общественнӧй мнение, мӧдногӧн кӧ вайӧдны сійӧс заблуждениеӧ, пӧръявны сійӧс.

Германиялӧн да Италиялӧн военнӧй блок Англиялӧн да Франциялӧн Европаын интересъяслы паныд? Помилуйтӧй, кутшӧм нӧ тайӧ блок! „Миян“ абу некутшӧм военнӧй блок. „Миян“ ставыс сӧмын безобиднӧй „Берлин—Рим ось“, мӧдногӧн кӧ ось йылысь неыджыд геометрическӧй формула. **(Серам.)**

Германиялӧн, Италиялӧн да Япониялӧн военнӧй блок США-лӧн, Англиялӧн да Франциялӧн Дальней Востокын интересъяслы паныд? Нинӧм сэтшӧмыс! „Миян“ абу некутшӧм военнӧй блок. „Миян“ ставыс сӧмын безобиднӧй „треугольник Берлин—Рим—Токио“, мӧдногӧн кӧ геометрияӧн ичӧтика увлекайтчӧм. **(Общӧй серам.)**

Англия, Франция, США интересъяслы паныд война? Пустяки! „Ми“ нуӧдам война Коминтернлы паныд, а не тайӧ государствоясыслы паныд. Он кӧ веритӧй, лыддьӧй „антикоминтерновскӧй пакт“, кодӧс заключитӧма Италия, Германия да Япония костын.

Тадзи думайтісны обработайтны общественнӧй мнение господа агрессоръяс, кӧть эз сьӧкыд вӧв гӧгӧрвоны, мый маскировкаӧн став тайӧ неуклюжӧй ворсӧмыс вурлӧма еджыд сунисъясӧн, ӧд тешкодь корсьны Коминтернлысь „очагъяс“ Монголияса пустыняясын, Абиссинияса гӧраясын, испанскӧй Марокоса дебриясын. **(Серам.)** Но война неумолимӧй. Сійӧс оз позь дзебны некутшӧм тупкӧдъясӧн. Ӧд некутшӧм „осьясӧн“, „треугольникъясӧн“ да „антикоминтерновскӧй пактъясӧн“ оз позь дзебны сійӧ фактсӧ, мый Япония босьтіс тайӧ каднас Китайлысь зэв ыджыд территория, Италия—Абиссиния, Германия—Австрия да Судетскӧй область, Германия да Италия ӧтлаын—Испания,—ставыс тайӧ неагрессивнӧй государствояслӧн интересъяслы паныд. Война сідз и колис войнаӧн, агрессоръяслӧн военнӧй блок—военнӧй блокӧн, а агрессоръяс—агрессоръясӧн.

Выль империалистическӧй войналӧн характернӧй чертаыс сыын, мый сійӧ эз на ло нӧшта всеобщӧй, мировӧй войнаӧн. Война нуӧдӧны государство-агрессоръяс, неагрессивнӧй государствояслысь, медводз Англиялысь, Франциялысь, США-

(Водзӧ видзӧд 2-ӧд листбокысь)

СТАЛИН ёрт ДОКЛАДЛӦН ПРОДОЛЖЕНИЕ

лысь интересъяссӧ быдногӧн топӧдӧмӧн, а бӧръяясыс петитчӧны бӧрӧ да отступайтӧны, агрессоръяслы уступка бӧрся уступка сетӧмӧн.

Татшӧм ногӧн, миян синъяс водзын мунӧ мир да влияниеяслысь сфераяс восьсӧн юклӧм неагрессивнӧй государствояслӧн интересъяс щӧт весьтӧ отпор сетны нӧкутшӧм зільлӧмъястӧг да весиг бӧръяяссяньыс мыйдакӧ попустительство дырйи.

Невероятнӧ, но факт.

Мыйӧн объяснитны выль империалистическӧй войналысь татшӧм однобокӧй да странной характерсӧ?

Кыдзи вермис артмыны, мый неагрессивнӧй странаяс, кодъяс располагайтӧны зэв гырысь позянлунъясӧн, татшӧм кокниа да отпортӧг ӧткажитчисны асланыс позицияясысь да асланыс обязательствоясысь агрессоръяслы угода вылӧ?

Оз-ӧ объясняйтсьы тайӧ неагрессивнӧй государствояслӧн слабостьӧн? Дерт, оз! Неагрессивнӧй, демократическӧй государствояс, ӧтлаын босьтӧмӧн, спор абу, вынаджыкӧсь фашистскӧй государствоясысь и экономическӧй и военнӧй отношениеын.

Мыйӧн жӧ объяснитны татшӧм случайын тайӧ государствоясыслысь агрессоръяслы систематическӧй уступкаяссӧ?

Тайӧ позьӧ эськӧ вӧлі объяснитны, например, полӧм чувствоӧн революция водзын, коді вермас заводитчыны, неагрессивнӧй государствояс кӧ пырасны войнаӧ, да война босьтас мировӧй характер. Буржуазнӧй политикъяс, дерт, тӧдӧны, мый первой мировӧй империалистическӧй война сетіс революциялысь победа медся гырысь странаясысь ӧтиын. Найӧ полӧны, мый мӧд мировӧй империалистическӧй война вермас нуӧдны сідз жӧ революциялӧн победаӧ ӧти либӧ некымын странаын.

Но тайӧ ӧні абу дзик ӧти да весиг абу главнӧй помка. Главнӧй помкаыс унджык неагрессивнӧй странаяслӧн да, медводз, Англиялӧн да Франциялӧн коллективнӧй безопасность политикаысь, агрессоръяслы коллективнӧй отпор политикаысь ӧткажитчӧмын, наӧн невмешательство позиция вылӧ, „нейтралитет“ позиция вылӧ вуджӧмын.

Формальнӧ невмешательство политика позьӧ вӧлі эськӧ охарактеризуйтны татшӧм ногӧн: „мед быд страна дорйысьӧ агрессоръясысь, кыдзи кӧсйӧ да кыдзи вермӧ, миян делӧ сторона, ми кутам тӧргуйтны и агрессоръяскӧд и найӧ жертваяскӧд“. Но делӧ вылас невмешательство политика означайтӧ агрессиялы попустительство, война разьӧм,—сідзкӧ, сійӧс мировӧй войнаӧ пӧртӧм. Невмешательство политикаын тыдалӧ зільӧм, кӧсйӧм—не мешайтны агрессоръяслы вӧчны ассьныс сьӧд делӧ, не мешайтны, шуам, Япониялы пырны войнаӧ Китайкӧд, а нӧшта бурджык Сӧветскӧй Союзкӧд, не мешайтны, шуам, Германиялы вӧйны европейскӧй делӧясын, пырны войнаӧ Сӧветскӧй Союзкӧд, сетны войнаын став участникъяслы пыдӧдз вӧйны война нюйтӧ, поощряйтны найӧс таын гусьӧника, сетны налы слабмӧдны да истощитны ӧта-мӧдсӧ, а сэсся, кор найӧ тырмымӧн слабмасны,—выступитны сцена вылӧ свежӧй вынъясӧн, выступитны, дерт, „мир интересъясын“, да диктуйтны войнаса слабмӧм участникъяслы ассьныс условиеяс.

И донтӧм и мича!

Босьтны, например, Япония. Характернӧ, мый Японияӧн Войвыв Китайӧ пыртӧдз став влиятельнӧй французскӧй да английскӧй газетъяс гораа горзісны Китай слаблун йылысь, сопротивляйтчыны сылӧн неспособность йылысь, сы йылысь, мый Япония сылӧн армияӧн вермис эськӧ кык-куим тӧлысьӧн пӧкӧритны Китай. Сэсся европейско-американскӧй политикъяс кутісны виччысьны да наблюдайтны. А сэсся, кор Япония паськӧдіс военнӧй действиеяс, уступитісны сылы Шанхай, Китайын иностранӧй капиталлысь сьӧлӧм, уступитісны Кантон, Лунвыв Китайын монопольнӧй английскӧй влияниелысь очаг, уступитісны Хайнань, сетісны кытшавны Гонконг. Не правда ли, ставыс тайӧ зэв лӧсялӧ агрессорӧс поощряйтӧмкӧд: пыр пӧ, ылӧдзджык войнаӧ, а сэні видзӧдлам.

Либӧ, например, босьтны Германия. Уступитісны сылы Австрия, сылысь самостоятельностьсӧ дорйыны обязательство эмлун вылӧ видзӧдтӧг, уступитісны Судетскӧй область, шыбытісны судьбалы произвол вылӧ Чехословакия, став да быдсикас обязательствояс нарушитӧмӧн, а сэсся кутісны горзӧмӧн пӧръясьны печатьын „роч армия слаблун“ йылысь, „роч авиация разложитчӧм“ йылысь, Сӧветскӧй Союзын „беспорядокъяс“ йылысь, немецъясӧс водзӧ асывлӧ йӧтлалӧмӧн, налы кокни добыча сетны кӧсйӧмӧн да шуалӧмӧн: ті сӧмын заводитӧй большевикъясӧд война, а водзӧ ставыс мунас бура. Колӧ признайтны, мый тайӧ сідз жӧ зэв ёна лӧсялӧ йӧтлалӧмкӧд, агрессорӧс поощряйтӧмкӧд.

Характернӧй шумыс, кодӧс кыпӧдіс англо-французскӧй да северо-американскӧй пресса Сӧветскӧй Украина йылысь. Тайӧ прессаса деятельяс гӧлӧс быртӧдзыс горзісны, мый немецъяс мунӧны Сӧветскӧй Украина вылӧ, мый ӧні имеитӧны найӧ киясас сідз шусяна Карпатскӧй Украина, коді артало 700 сюрс гӧгӧр население, мый немецъяс не сёрӧнджык, кыдзи тайӧ вося тулысын ӧтлааласны Сӧветскӧй Украина, коді имеитӧ 30 миллион саяс население, сідз шусяна Карпатскӧй Украина дінӧ. Мунӧ сы вылӧ, мый тайӧ подозрительнӧй шумыс имеитіс аслас цельӧн кыпӧдны Сӧветскӧй Союзлысь ярость Германиялы паныд, отравитны атмосфера да спровоцируйтны Германиякӧд конфликт сы вылӧ тыдавтӧм подувъястӧг.

Дерт, тырвыйӧ позяна, мый Германияын эмӧсь сумасшедшӧйяс, кодъяс мӧвпалӧны ӧтлаавны слӧнӧс, мӧдногӧн кӧ Сӧветскӧй Украинаӧс, козявка дінӧ, мӧдногӧн кӧ сідз шусяна Карпатскӧй Украина дінӧ. И збыльысь кӧ сэні эмӧсь татшӧм сумасбродъяс, позьӧ не сомневайтчыны, мый миян страиаын аддзысяс сэтшӧм сумасшедшӧйяслы смирительнӧй дӧрӧмъяслӧн тырмымӧн лыд. (**Аплодисментъяслӧн взрыв.**) Но шыбытны кӧ бокӧ сумасшедшӧйясӧс да веськӧдчыны нормальнӧй йӧз дінӧ, то абу ӧмӧй яснӧ, мый тешкодь да глупӧ сёрнитны серьёзнӧ Сӧветскӧй Украина сідз шусяна Карпатскӧй Украина дінӧ ӧтувтӧм йылысь? Мӧвпыштӧй сӧмын. Локтіс козявка слӧн дінӧ да шуӧ сылы, дорыштчӧмӧн: „Эх тэ, вокӧй тэ менам, кутшӧм тэ меным жаль... Олан тэ помещикъястӧг, капиталистъястӧг, национальнӧй нартитӧмтӧг, фашистскӧй заправилӧястӧг,—кутшӧм нӧ тайӧ олӧм... Видзӧда ме тэ вылӧ и ог вермы не пасйыны,—абу тэныд спасение, ме дінӧ ӧтлаасьӧмысь кындзи... (**Общӧй серам.**) Но мый нӧ, мед сідзи и лоӧ, разрешайта тэныд ӧтлаавны ассыд неыджыд территориятӧ менам шымыртны позьтӧм территория дінӧ...“ (**Общӧй серам да аплодисментъяс.**)

Нӧшта ёнджыка характернӧ, мый Европа да США прессаса ӧткымын политикъяс да деятельяс, „Сӧветскӧй Украина вылӧ поход“ виччысьӧмын терпение воштӧмӧн, асьныс заводитӧны разоблачайтны невмешательство политикалысь збыль подоплекасӧ. Найӧ веськыда шуӧны да гижӧны сьӧдӧн еджыд вылӧ, мый немецъяс чорыда найӧс „разочаруйтісны“, сы вӧсна мый, сы пыдди, медым мунны водзӧ асыв вылӧ, Сӧветскӧй Союзлы паныд, найӧ, аддзанныд-ӧ, бергӧдчисны рытыв вылӧ да требуйтӧны аслыныс колонияяс. Позьӧ думыштны, мый немецъяслы сетісны Чехословакиялысь районъяс, кыдзи дон Сӧветскӧй Союзкӧд война заводитны обязательствоысь, а немецъяс ӧтказывайтчӧны ӧні мынтысьны вексель серти, найӧс кытчӧкӧ ылӧджык ыстӧмӧн.

Ме ылын сыысь, медым морализируйтны невозможительство политика кузя, сёрнитны измена йылысь, предательство йылысь да с. в. Наивнӧ лыддьыны мораль йӧзлы, кодъяс оз признайтны человеческӧй мораль. Политика эм политика, кыдзи шуӧны важ, ӧжыгайтчӧм буржуазнӧй дипломатъяс. Колӧ, век жӧ, пасйыны, мый ыджыд да опаснӧй политическӧй ворсӧм, кодӧс заводитӧма невмешательство политика сторонникъясӧн, вермас помасьны налы серьёзнӧй провалӧн.

Татшӧм ӧні господствуйтысь невмешательство политикалӧн збыль чужӧмыс.

Татшӧм политическӧй обстановкаыс капиталистическӧй странаясын.

3. Сӧветскӧй Союз да капиталистическӧй странаяс.

Война лӧсьӧдіс выль обстановка странаяс костын отношениеясын. Сійӧ пыртіс тайӧ отношениеясас тревогалысь да неуверенностьлысь атмосфера. Война бӧрся мирнӧй режимлысь подувъяссӧ орӧдӧмӧн да международнӧй праволысь элементарнӧй понятиеяс путкыльтӧмӧн, война сувтӧдіс вопрос улӧ международнӧй договоръяслысь да обязательствояслысь ценностьсӧ. Пацифизм да разоружение проектъяс лоисны гортйӧ гуалӧмъясӧн. Налысь местасӧ займитіс вооружениелӧн лихорадка. Кутісны вооружайтчыны ставӧн, ичӧтсянь ыджыд государствоясӧдз, сы лыдын да медводз государствояс, кодъяс нуӧдӧны невмешательство политика. Некод нин оз верит елейнӧй речьясӧ сы йылысь, мый агрессоръяслы мюнхенскӧй уступкаяс да мюнхенскӧй соглашение пуктісны, быттьӧкӧ, „умиротворение“ выль эралы заводитчӧм. Оз веритны наӧ сідз жӧ мюнхенскӧй соглашениеын асьныс участникъяс, Англия да Франция, кодъяс мукӧдъясысь не омӧльджыка кутісны ёнмӧдны ассьныс вооружениесӧ.

Гӧгӧрвоана, мый СССР эз вермы мунны тайӧ грознӧй событиеяссыс бокті. Абу сомнение, мый быд весиг неыджыд война, кодӧс заводитӧма агрессоръясӧн кӧнкӧ мирлӧн ылі пельӧсын, петкӧдлӧ опасность миролюбивӧй странаяслы. Торйӧн нин серьёзнӧй опасность петкӧдлӧ выль империалистическӧй война, коді вевъяліс нин кыскыны аслас орбитаӧ Азияса, Африкаса, Европаса витсё миллион саяс население. Та вӧсна миян страна, мир доръян политика неуклоннӧ нуӧдӧмӧн, паськӧдіс сыкӧд тшӧтш зэв серьёзнӧй удж миян Красной армиялысь, миян Красной Военно-Морскӧй флотлысь боевӧй дасьлунсӧ ёнмӧдӧм кузя.

Сыкӧд тшӧтш ассыс международнӧй позицияссӧ ёнмӧдан интересъясын Сӧветскӧй Союз решитіс предпримитны и ӧткымын мукӧд шагъяс. 1934 во помын миян страна пырис Нацияяс лигаӧ, сыысь петӧмӧн, мый, сылӧн слаблун вылӧ видзӧдтӧг, сійӧ век жӧ вермас шогмыны, кыдзи агрессоръясӧс разоблачитан места да кыдзи кутшӧмкӧ, кӧть и слаб, мирлӧн инструмент, коді вермӧ тормозитны война разьӧм. Сӧветскӧй Союз лыддьӧ, мый татшӧм тревожнӧй кадас оз позь пренебрегайтны весиг сэтшӧм слаб международнӧй организацияӧн, кыдзи Нацияяслӧн лига. 1935 вося майын вӧлі заключитӧма договор Франция да Сӧветскӧй Союз костын взаимнӧй отсӧг йылысь агрессоръяслӧн лоны верман ускӧдчӧмлы паныд. Такӧд тшӧтш вӧлі заключитӧма сэтшӧм жӧ договор Чехословакиякӧд. 1936 вося мартын Сӧветскӧй Союз заключитіс договор Монгольскӧй Народнӧй Республикакӧд взаимнӧй отсӧг йылысь. 1937 вося августын вӧлі заключитӧма договор взаимнӧй ненападение йылысь Сӧветскӧй Союз да Китайскӧй Республика костын.

Тайӧ сьӧкыд международнӧй условиеясас нуӧдіс Сӧветскӧй Союз ассыс ортсыса политикасӧ, мир доръян делӧ отстаивайтӧмӧн.

Сӧветскӧй Союзлӧн ортсыса политикаыс яснӧй да гӧгӧрвоана:

1. Ми сулалам мир вӧсна да став странаяскӧд делӧвӧй йитӧдъяс ёнмӧдӧм вӧсна, сулалам да кутам сулавны тайӧ позиция вылас, мыйэтш тайӧ странаясыс мӧдасны кутсыны татшӧм жӧ отношениеясын Сӧветскӧй Союзкӧд, мыйэтш найӧ оз зільлыны нарушитны миян страиалысь интересъяссӧ.

2. Ми сулалам став орчча странаяскӧд, кодъяс имеитӧны СССР-кӧд общӧй граница, мирнӧй, матыса да добрососедскӧй отношениеяс вӧсна, сулалам да кутам сулавны тайӧ позиция вылас, мыйэтш тайӧ странаясыс мӧдасны кутсыны татшӧм жӧ отношениеясын Сӧветскӧй Союзкӧд, мыйэтш найӧ оз зільлыны нарушитны, веськыда либӧ косвеннӧя, Сӧветскӧй государство границаяс целостьлысь да неприкосновенностьлысь интересъяс.

3. Ми сулалам народъясӧс поддерживайтӧм вӧсна, кодъяс лоисны агрессиялӧн жертваясӧн да кодъяс тышкасьӧны асланыс рӧдина независимость вӧсна.

4. Ми огӧ полӧй агрессоръяссянь угрозаясысь да дасьӧсь вочавидзны кык пӧвса ударӧн война ӧзтысьяслӧн удар вылӧ, кодъяс зільӧны нарушитны Сӧветскӧй границаяслысь неприкосновенность.

Татшӧм ортсыса политикаыс Сӧветскӧй Союзлӧн. (**Бурнӧй дыр нюжалан аплодисментъяс.**)

Аслас ортсыса политикаын Сӧветскӧй Союз мыджсьӧ:

1. Аслас быдмысь хозяйственнӧй, политическӧй да культурнӧй вынйӧр вылӧ;

2. Миян сӧветскӧй обществолӧн морально-политическӧй ӧтувъялун вылӧ;

3. Миян странаса народъяслӧн дружба вылӧ;

4. Аслас Красной армия да Военно-Морскӧй Красной флот вылӧ;

5. Аслас мирнӧй политика вылӧ;

6. Став странаясса уджалысь йӧзлӧн моральнӧй поддержка вылӧ, кодъяс кровнӧ заинтересованӧсь мир сохранитӧмын;

7. Сійӧ странаяслӧн благоразумие вылӧ, кодъяс сійӧ либӧ мӧд помкаяс вӧсна абу заинтересованӧсь мир нарушитӧмын.

* * *

Ортсыса политика юкӧнын партиялӧн могъяс:

1. Нуӧдны и водзӧ мир да став странаяскӧд делӧвӧй йитӧдъяс ёнмӧдан политика;

2. Соблюдайтны осторожность да не лэдзны кыскыны конфликтъясӧ миянлысь страна война провокаторъяслы, кодъяс велалӧмаӧсь куравны жар йӧз киясӧн;

3. Став мераясӧн ёнмӧдны миян Красной армиялысь да Военно-Морскӧй Красной флотлысь боевӧй вынйӧрсӧ;

4. Ёнмӧдны дружбалысь международнӧй йитӧдъяс став странаясса уджалысь йӧзкӧд, кодъяс заинтересованӧсь народъяс костын мирын да дружбаын.

II.

Сӧветскӧй Союзлӧн пытшкӧсса положение.

Вуджам миян страналӧн пытшкӧсса положениеӧ.

Сӧветскӧй Союзлӧн пытшкӧсса положение видзӧдлас боксянь отчетнӧй кадколаст петкӧдлӧ страиаса став народнӧй овмӧс водзӧ кыптӧмлысь, культура содӧмлысь, политическӧй вынйӧр ёнмӧмлысь картина.

Отчетнӧй кадколастын народнӧй овмӧс развитие юкӧныи медся важнӧй результатӧн колӧ признайтны промышленность да земледелие выль, ӧнія кадся техника подув вылын реконструируйтӧм помалӧм. Миян абу нин водзӧ, либӧ пӧшти абу водзӧ важ заводъяс налӧн бӧрӧкольӧм техникаӧн, да важ крестьянскӧй овмӧсъяс налӧн допотопнӧй оборудованиеӧн. Миян промышленностьлысь да земледелиелысь подув ӧні составляйтӧ выль, ӧнія кадся техника. Позьӧ шуны содтытӧг, мый производство техника видзӧдлас боксянь, промышленностьлӧн да земледелиелӧн выль техникаӧн насыщенность видзӧдлас боксянь, миян страна эм медся водзынмуныс любӧй мӧд страна серти, кӧні важ оборудование ӧшалӧ производство кокъясын да тормозитӧ выль техника пыртан делӧ.

Отчетнӧй кадколастын страналӧн общественно-политическӧй развитие юкӧныи медся важнӧй завоеваниеӧн колӧ признайтны эксплуататорскӧй классъяслысь колясъяс помӧдз быродӧм, рабочӧйясӧс, крестьянаӧс да интеллигенцияӧс ӧти общӧй трудовӧй фронтӧ ӧтувтӧм, сӧветскӧй обществолысь морально-политическӧй ӧтувъялун ёнмӧдӧм, миян страиаса народъяслысь дружба ёнмӧдӧм да, кыдзи ставыслысь талысь результат,—страналысь политическӧй олӧм тырвыйӧ демократизируйтӧм, выль Конституция лӧсьӧдӧм. Некод оз лысьт оспаривайтны, мый миян Конституция эм медся демократическӧй мирын, а СССР-са Верховнӧй Сӧветӧ, сідз жӧ кыдзи и союзнӧй республикаясса Верховнӧй Сӧветъясӧ бӧрйысьӧмъяслӧн результатъяс—медся показательнӧйӧсь.

Став тайӧ итогас ми имеитам пытшкӧсса положениелысь тырвыйӧ устойчивость да странаын властьлысь сэтшӧм ёнлун, кодлы вермис эськӧ завидуйтны мирын любӧй правительство.

Видлалам конкретнӧй даннӧйяс миян страналӧн экономическӧй да политическӧй положение йылысь.

1. Промышленностьлӧн да видзму овмӧслӧн водзӧ кыптӧм.

а) **Промышленность.** Отчетнӧй кадколастын миян промышленностьлӧн движение петкӧдлӧ неуклоннӧя кыптӧмлысь картина. Тайӧ кыптӧмыс петкӧдлӧ не сӧмын продукциялысь содӧм вообще, но, медводз,—социалистическӧй промышленностьлысь дзоридзалӧм, ӧтарсянь, частнӧй промышленностьлысь гибель, мӧдарсянь.

Со соответствующӧй таблица:

СССР-са ПРОМЫШЛЕННОСТЬЛӦН 1934—1938 ВОЯС ЧӦЖӦН СОДӦМ.

	1933 во	1934 во	1935 во	1936 во	1937 во	1938 во	воддза во дінӧ прочентъясӧн: 1934 во	1935 во	1936 во	1937 во	1938 во	1938 во 1933 во дінӧ прочентъясӧн
миллион шайтъясӧн 1926—27 воясся донъясӧн												
Став продукция	42030	50477	62137	80929	90166	100375	120,1	123,1	130,2	111,4	111,3	238,8
сы лыдын:												
1. Социалистическӧй промышленность	42002	50443	62114	80898	90138	100349	120,1	123,1	130,2	111,4	111,3	238,9
2. Частнӧй промышленность . . .	28	34	23	31	28	26	121,4	67,6	134,8	90,3	92,9	92,9
прочентъясӧн												
Став продукция	100	100	100	100	100	100						
сы лыдын:												
1. Социалистическӧй промышленность	99,93	99,93	99,96	99,96	99,97	99,97						
2. Частнӧй промышленность . . .	0,07	0,07	0,04	0,04	0,03	0,03						

Тайӧ таблицасьыс тыдалӧ, мый миян промышленность содіс отчетнӧй кадколаст чӧжӧн кык пӧв дорысь унджык, а продукциялӧн став содӧмыс муніс социалистическӧй продукция щӧт весьтӧ.

Тайӧ таблицасьыс тыдалӧ водзӧ, мый социалистическӧй система эм СССР-са промышленностьлӧн дзик ӧти система.

Тайӧ таблицасьыс тыдалӧ, медбӧрын, мый частнӧй промышленностьлӧн окончательнӧй гибель эм факт, кодӧс оз вермыны отрицайтны ӧні весиг синтӧмъяс.

Частнӧй промышленностьлысь гибель оз позь лыддьыны случайностьӧн. Сійӧ пӧгибнитіс, медводз, сы вӧсна, мый овмӧслӧн социалистическӧй система эм высшӧй система капиталистическӧй система серти. Сійӧ пӧгибнитіс, мӧд кӧ, сы вӧсна, мый овмӧслӧн социалистическӧй система сетіс миянлы позянлун некымын воӧн переоборудуйтны миянлысь став социалистическӧй промышленность выль, ӧнія кадся техническӧй база вылын. Татшӧм позянлунсӧ оз сет да оз вермы сетны овмӧслӧн капиталистическӧй система. Сійӧ факт, мый производство техника видзӧдлас боксянь, промышленнӧй производствоӧн выль техникаӧн насыщенность объём видзӧдлас боксянь, миян промышленность сулалӧ первой местаын мирын.

Босьтны кӧ миян промышленность содӧмлысь ӧдъяс войнаӧдзся уровень дінӧ прочентъясын да сравнитны найӧс главнӧй капиталистическӧй странаясса промышленность содӧм ӧдъяскӧд, то лоӧ татшӧм картина:

СССР-са ДА ГЛАВНӦЙ КАПИТАЛИСТИЧЕСКӦЙ СТРАНАЯССА ПРОМЫШЛЕННОСТЬЛӦН 1913—1938 ВОЯС ЧӦЖӦН СОДӦМ.

	1913 во	1933 во	1934 во	1935 во	1936 во	1937 во	938 во
СССР	100,0	380,5	457,0	562,6	732,7	816,4	908,8
США	100,0	108,7	112,9	128,6	149,8	156,9	120,0
Англия	100,0	87,0	97,1	104,0	114,2	121,9	113,3
Германия	100,0	75,4	90,4	105,9	118,1	129,3	131,6
Франция	100,0	107,0	99,0	94,0	98,0	101,0	93,2

Тайӧ таблицасьыс тыдалӧ, мый миян промышленность содіс войнаӧдзса уровень серти ӧкмыс пӧв дорысь унджык, сэки кор главнӧй капиталистическӧй странаясса промышленность водзӧ дзӧрӧ довоеннӧй уровень гӧгӧр, сійӧс сӧмын 20—30 прочент вылӧ вевтыртӧмӧн.

Тайӧ лоӧ, мый кыптан ӧдъяс серти миян социалистическӧй промышленность сулалӧ первой местаын мирын.

Артмӧ, татшӧм ногӧн, мый производство техника да миян промышленностьлӧн кыптан ӧдъяс серти ми суӧдім да панйим нин главнӧй капиталистическӧй странаясӧс.

Мыйын жӧ ми кольччам? Ми пырнаӧшта кольччам экономическӧй отношениеын, мӧдногӧн кӧ население душ вылӧ миян промышленнӧй производство размеръяс отношениеын. Ми вӧчим 1938 воын 15 миллион гӧгӧр тонн чугун, а Англия—7 миллион тонн. Кажитчис эськӧ делӧыс сулалӧ миян бурджыка, Англияын дорысь. Но чугунлысь тайӧ тоннаяссӧ кӧ юклыны население лыд вылӧ, то артмӧ, мый Англияын населениелӧн быд душ вылӧ 1938 воын воліс 145 килограмм чугун, а СССР-ын—ставыс 87 килограмм. Либӧ нӧшта: Англия вӧчис 1938 воын 10 миллион да 800 сюрс тонн сталь да 29 миллиард гӧгӧр киловатт-час (электроэнергия вӧчӧм), а СССР вӧчис 18 миллион тонн сталь да 39 миллиард саяс киловатт-час. Кажитчис эськӧ, делӧыс миян сулалӧ бурджыка, Англияын дорысь. Но юклыны кӧ став тайӧ тоннаяссӧ да киловатт-часъяссӧ население лыд вылӧ, то артмӧ, мый Англияын воліс население быд душ вылӧ 1938 воын 226 килограмм сталь да 620 киловатт-час, сэки кор СССР-ын воліс ставыс 107 килограмм сталь да 233 киловатт-час население душ вылӧ.

Мыйын жӧ делӧыс? А сыын, мый населениеыс миян некымынпӧв унджык, Англияын дорысь, сідзкӧ и потребностьясыс унджык, Англияын дорысь: Сӧветскӧй Союзын 170 миллион население, а Англияын 46 миллионысь не унджык. Промышленностьлӧн экономическӧй вынйӧрыс выражайтчӧ не промышленнӧй продукция объёмын вообще, страиаса население дінӧ безотносительнӧя, а промышленнӧй продукция объёмын, кодӧс босьтӧма население душ вылӧ тайӧ продукциясӧ потребляйтан размеръяскӧд сылӧн веськыд йитӧдын. Кымын унджык воӧ промышленнӧй продукция население душ вылӧ, сымын вылыджык страналӧн экономическӧй вынйӧрыс, да мӧдарӧ, кымын этшаджык воӧ продукция население душ вылӧ, сымын улынджык страналӧн да сійӧ промышленностьлӧн экономическӧй вынйӧрыс. Сідзкӧ, кымын унджык население страиаын, сымын унджык страиаын потребляйтан предметъяс вылӧ потребностьяс, сідзкӧ, сымын унджык должен лоны татшӧм странаяслӧн промышленнӧй производстволӧн объёмыс.

Босьтны, например, чугун вӧчӧм. Медым панйыны Англияӧс экономически чугун вӧчан юкӧныи, кодӧс вӧчӧм составляйтліс сэн 1938 воын 7 миллион тонн, миянлы колӧ вайӧдны чугун быдвося сывдӧм 25 миллион тоннӧдз. Медым панйыны экономически Германияӧс, коді вӧчис 1938 воын ставсӧ 18 миллион тонн чугун, миянлы колӧ вайӧдны чугун быдвося сывдӧм 40—45 миллион тоннӧдз. А медым панйыны США-ӧс экономически, тӧдвылын кутӧмӧн не 1938 кризиснӧй волысь уровень, кор США вӧчисны ставсӧ 18,8 миллион тонн чугун, а 1929 вося уровень, кор США-ын вӧлі промышленностьлӧн кыптӧм да кор сэн вӧчсис 43 миллион гӧгӧр тонн чугун, ми долженӧсь вайӧдны чугун быдвося сывдӧм 50—60 миллион тоннӧдз.

Буретш тайӧ жӧ колӧ шуны сталь, прокат вӧчӧм йылысь, машиностроение йылысь да с. в., сы вӧсна мый промышленностьлӧн став тайӧ отрасльяссыс, кыдзи и мукӧд отрасльяс, зависитӧны медбӧрынсӧ чугун вӧчӧмысь.

Ми панйим главнӧй капиталистическӧй странаясӧс производство техника да промышленность развивайтчӧм ӧдъяс смыслын. Тайӧ зэв бур. Но тайӧ этша. Колӧ панйыны найӧс сідз жӧ экономическӧй отношениеын. Ми тайӧс вермам вӧчны, и ми тайӧс долженӧсь вӧчны. Сӧмын сійӧ случайын, панъям кӧ экономически главнӧй капиталистическӧй странаясӧс, ми вермам расчитывайтны, мый миян страна лоӧ тырвыйӧ насыщен потребление предметъясӧн, миян лоӧ продуктаяслӧн изобилие, да ми получитам позянлун вӧчны коммунизмлӧн первой фазасянь сылӧн мӧд фазаӧ вуджӧм.

Мый требуйтчӧ сы могысь, медым панйыны экономически главнӧй капиталистическӧй странаясӧс? Та могысь требуйтчӧ, медводз, мунны водзӧ серьёзнӧй да кутны позьтӧм кӧсйӧм да дасьлун мунны жертваяс вылӧ, мунны серьёзнӧй капитальнӧй вложениеяс вылӧ миянлысь социалистическӧй промыш-

(Водзӧ видзӧдд 3-ӧд листбокыс)

СТАЛИН ёрт ДОКЛАДЛӦН ПРОДОЛЖЕНИЕ

ленность став мераясӧн паськӧдӧм вылӧ. Эм-ӧ миян тайӧ даннӧйясыс? Кывшутӧг эм! Та могысь требуйтчӧ, водзӧ, производство вылын техникалӧн да промышленность развитие вылын ӧдъяслӧн эмлун. Эм-ӧ миян тайӧ даннӧйясыс? Кывшутӧг эм! Та могысь требуйтчӧ, медбӧрын, кад. Да, ёртъяс, кад. Колӧ стрӧитны выль заводъяс. Колӧ дорны промышленностьлы выль кадръяс. Но та вылӧ колӧ кад, и не ичӧт. Оз позь 2—3 воӧн панйыны экономически главнӧй капиталистическӧй странаясӧс. Та вылӧ колӧ неуна ыджыдджык кад. Босьтны, например, сійӧ жӧ чугун да сійӧс вӧчӧм. Кутшӧм кадколаст чӧжӧн позьӧ панйыны экономически главнӧй капиталистическӧй странаясӧс чугун вӧчан юкӧныН? Госпланлӧн важ составса ӧткымын работникъяс предлагайтлісны мӧд пятилетней план составляйтігӧн планируйтны мӧд пятилетка пом кежлӧ чугун вӧчӧм 60 миллион тонн размерын. Тайӧ лоӧ, мый найӧ петлісны чугун кисьтӧмын 10 миллион тонн размерын вогӧгӧрся шӧркодь содӧм позянлунысь. Тайӧ вӧлі, дерт, фантастика, эз кӧ омӧльджык. Колӧ шуны, тайӧ ёртъясыс сетчылісны фантастикаӧ не сӧмын чугун вӧчан юкӧныН. Найӧ лыддьылісны, например, мый мӧд пятилетка чӧжӧн СССР-ын населениелӧн быдвося содӧм должен составитны куимнёль миллион морт, либӧ весиг таысь унджык. Тайӧ сідз жӧ вӧлі фантастика, эз кӧ омӧльджык. Но шыбытны кӧ бокӧ фантазеръясӧс да сувтны реальнӧй почва вылӧ, то позьӧ примитны, чугун кисьтӧмлысь кыдзи тырыйӧ позяна, вогӧгӧрся шӧркодь содӧм кык—кык да джын миллион тонн размерын, чугун кисьтан техникалысь ӧнія состояние тӧдвылын кутӧмӧн. Главнӧй капиталистическӧй странаясса, сідз жӧ кыдзи и миян странаса промышленностьлӧн история, петкӧдлӧ, мый быдвося содӧмлӧн тайӧ нормаыс эм напряженнӧй, но тырыйӧ достижимӧй.

Сідзкӧ, требуйтчӧ кад, и не ичӧт, сы вылӧ, медым панйыны экономически главнӧй капиталистическӧй странаясӧс. И кымын вылынджжык лоӧ миян удж производительность, кымын ёнджыка кутас совершенствуйтчыны миян производство техника, сымын ӧдйӧджык лоӧ позяна пӧртны олӧмӧ тайӧ зэв важнӧй экономическӧй могсӧ, сымын ёнджыка лоӧ позяна чинтыны тайӧ могсӧ ӧ олӧмӧ пӧртан срокъяс.

б) Видзму овмӧс. Видзму овмӧслӧн разӧзвивайтчӧм муніс отчетнӧй кадколастын, сідз жӧ ккыдзи и промышленностьлӧн развитие, кыптан визӧзь кузя. Тайӧ кыптӧмыс выражайтчӧ не сӧмын селӧскохозяйственнӧй продукция содӧмын, но, медводз, социалистическӧй видзму овмӧс быдмӧмын даа ёнмӧмын, ӧтарсянь, единоличнӧй овмӧс гибельыын, мӧдарсянь. Сэки кор колхозъяслӧн зерновӧйяс кузя кӧдза площадь содіс 75 миллионсянь 1933 воӧын 92 миллион гектарӧдз 1938 воын, единоличникъяслӧн зерновӧйяс кузя кӧдза площадь чиніс таайӧ жӧ кадколаст чӧжнас 15,7 миллион гектарсянь 6000 сюрс гектарӧдз, мӧдногӧн кӧ зерновӧйяс став з кӧдза площадьлӧн 0,6 пӧрчентӧдз. Ме ог нин сёрнинит техническӧй культураяс кузя кӧдза площадьяс йӧйылысь, кӧні единоличнӧй овмӧслысь роль вайӧдӧма нульӧ. Тӧдса, сыысь кындзи, мый колхозъясын ӧтутвтӧма ӧні 18 миллион 800 сюрс крестьянскӧй дворор, мӧдногӧн кӧ став крестьянскӧй дворъяслысь 93,3,5 пӧрчентсӧ, рыболовецкӧй да промысловӧй колхозъяс артавтӧг.

Тайӧ лоӧ, мый колхозъясӧс окончательнӧ ӧ закрепитӧма да ёнмӧдӧма, а овмӧслӧн социалистическӧй система ӧні эм миян земледелиелӧн дзик ӧтги форма.

Сравнитны кӧ отчетнӧй кадколастын став в культураяс кузя кӧдза площадьяслысь движеннние революцияӧдзся кадколастын кӧдза площадьяслӧн размеръяскӧд, то артмас татшӧм картина:

СССР ПАСЬТА СТАВ КУЛЬТУРАЯСЛӦН КӦДЗА ПЛОЩАДЬЯС.

	Миллион гектаръясӧн						
	1913 во	1934 во	1935 во	1936 во	1937 во	1938 во	1938 во 1913 во дінӧ пӧрӧчентъясӧн
Став кӧдза площадь	105,0	131,5	132,8	133,8	135,3	136,9	130,4
Сы лыдын:							
а) Зерновӧйяс	94,4	104,7	103,4	102,4	104,4	102,4	108,5
б) Техническӧйяс	4,5	10,7	10,6	10,8	11,2	11,0	244,4
в) Огородно-бахчевӧйяс	3,8	8,8	9,9	9,8	9,0	9,4	247,4
г) Кормовӧйяс	2,1	7,1	8,6	10,6	10,6	14,1	671,4

Тайӧ таблицасыс тыдалӧ, мый кӧдза площадьяс содісны миян став культураяс кузя да медводз—кормовӧй, техническӧй да огородно-бахчевӧй культураяс визь кузя.

Тайӧ лоӧ, мый миян земледелие лоӧ ёнджыка квалифицированнӧйӧн да продуктивнӧйӧн, а правильнӧй севооборот пыртӧм босьтӧ аслыс реальнӧй почва.

Кыдзи содіс вооруженностьыс миян колхозозъяслӧн да совхозъяслӧн тракторъясӧн, комбайнъясӧн да мукӧд машинаясӧн отчетнӧй кадколастынн,—та вылӧ вочакыв сетӧны татшӧм таблицаяс:

1) СССР-са ВИДЗМУ ОВМӦСЫН ТРАКТОРНӦЙ ПАРК.

	1933 во	1934 во	1935 во	1936 во	1937 во	1938 во	1938 во 1933 во дінӧ пӧрӧчентъясӧн
а) Тракторъяслӧн лыд (сюрс штукаясӧн)							
Став тракторыс	210,9	276,4	360,3	422,7	454,5	483,5	229,3
Сы лыдын:							
а) Тракторъяс МТС-ясын	123,2	177,3	254,7	328,5	365,8	394,0	319,8
б) Тракторъяс совхозъясын да подсобнӧй с-х. предприятиеясын	83,2	95,5	102,1	88,5	84,5	85,0	102,2
б) Мощность сюрс вӧв вынъясын.							
Став тракторыс	3209,2	4462,8	6184,0	7672,4	8385,0	9256,2	288,4
Сы лыдын:							
а) Тракторъяс МТС-ясын	1758,1	2753,9	4281,6	5856,0	6679,2	7437,0	423,0
б) Тракторъяс совхозъясын да подсобнӧй с-х. предприятиеясын	1401,7	1669,5	1861,4	1730,7	1647,5	1751,8	125,0

2) СССР-са ВИДЗМУ ОВМӦСЫН КОМБАЙНЪЯСЛӦН ДА МУКӦД МАШИНАЯСЛӦН ПАРК.

(сюрс штукаясын; во пом кежлӧ)

	1933 во	1934 во	1935 во	1936 во	1937 во	1938 во	1938 во 1933 во дінӧ пӧрӧчентъясӧн
Комбайнъяс	25,4	32,3	50,3	87,8	128,8	153,5	604,3
Внутренней сгораниелӧн двигательяс да локомобильяс	48,0	60,9	69,1	72,4	77,9	83,8	174,6
Сложнӧй да полусложнӧй зерновӧй молотилкаяс	120,3	121,9	120,1	123,7	126,1	130,8	108,7
Грузовӧй автомобильяс	26,6	40,3	63,7	96,2	144,5	195,8	736,1
Легковӧй автомобильяс (штукаясын)	3.991	5.533	7.555	7.630	8.156	9.594	240,4

Тайӧ лыдпасъяс дінас кӧ содтыны сійӧ факт, мый отчетнӧй кадколаст чӧжӧн машинно-тракторнӧй станцияслӧн лыдыс миян содіс 2.900 единицасянь 1934 воын 6.350 единицаӧдз 1938 воын, то позьӧ став тайӧ даннӧйяс подув вылас уверенностьӧн шуны, мый миянлысь видзму овмӧс выль, ӧнія кадся техника подув вылын реконструируйтӧм—кыз выннас помалӧма нин.

Миян земледелие эм, сідзкӧ, не сӧмын медся ыджыд да механизированнӧй, а сідзкӧ и медся товарнӧй земледелие, но и ӧнія техникаӧн медся оснащеннӧй земледелие, любӧй мӧд странаса земледелие дорысь.

Босьтны кӧ отчетнӧй кадколастын зерновӧй да техническӧй культураяс продукция содӧмлысь движение революцияӧдзся кадколастӧд сравнитӧмӧн, то даннӧйясыс сетӧны татшӧм картина:

СССР ПАСЬТА ЗЕРНОВӦЙ ДА ТЕХНИЧЕСКӦЙ КУЛЬТУРАЯСЛӦН ВАЛОВӦЙ ПРОДУКЦИЯ.

	Миллион центнеръясӧн						1938 во 1913 во дінӧ пӧрочентъясӧн
	1913 во	1934 во	1935 во	1936 во	1937 во	1938 во	
Зерновӧйяс	801,0	894,0	901,0	827,3	1202,9	949,9	118,6
Хлопок (сырец)	7,4	11,8	17,2	23,9	25,8	26,9	363,5
Шабді (кудель)	3,3	5,3	5,5	5,8	5,7	5,46	165,5
Сахарнӧй свеклӧ	109,0	113,6	162,1	168,3	218,6	166,8	153,0
Масличнӧйяс	21,5	36,9	42,7	42,3	51,1	46,6	216,7

Тайӧ таблицасыс тыдалӧ, мый 1936 воын да 1938 воын асыввыв да асыв-лунвыв районъясын засуха вылӧ видзӧдтӧг да 1913 воын вӧвлытӧм вылын урожай вылӧ видзӧдтӧг, нянь да техническӧй культураяс валовӧй продукциялӧн содӧм муніс миянын отчетнӧй кадколастын ӧтарӧ вывлань 1913 вося уровенькӧд ӧткодялӧм серти.

Торйӧн интереснӧй вопросыс колхозно-совхознӧй зерновӧй производство товарность йылысь. Тӧдса статистик Немчинов ёрт лыддьӧма, мый няньлӧн 5 миллиард пуд валовӧй продукцияысь войнаӧдзся кадын рынок вылӧ лэдзсьыліс товарнӧй нянь ставыс 1 миллиард 300 миллион пуд гӧгӧр, мый составляйтӧ сэкся зерновӧй производство товарностьлысь 26 пӧрчент. Немчинов ёрт лыддьӧ, мый колхознӧй да совхознӧй производстволӧн, кыдзи крупнӧй производстволӧн товарность, например, 1926—1927 воясын составляйтіс валовӧй продукциялысь 47 пӧрчент гӧгӧр, а ӧткаолысь крестьянскӧй овмӧслӧн товарность—12 пӧрчент гӧгӧр. Делӧ дінас кӧ матыстчыны ёнджыка осторожнӧя да примитны колхозно-совхознӧй производстволысь товарностьсӧ 1938 воын валовӧй производстволӧн 40 пӧрчент пыдди, то артмас, мый миян социалистическӧй зерновӧй овмӧс вермис лэдзны да збыльысь лэдзис тайӧ воын бокӧ 2 миллиард да 300 миллион гӧгӧр пуд товарнӧй нянь, мӧдногӧн кӧ, ӧти миллиард пуд вылӧ унджык товарнӧй нянь сы серти, мыйтӧм лэдзліс войнаӧдзся зерновӧй производство.

Сідзкӧ, совхозно-колхознӧй производстволӧн вылын товарность эм сылӧн важнейшӧй особенность, коді имеитӧ зэв серьёзнӧй тӧдчанлун странаӧс снабжайтӧм вылӧ.

Колхозъяслӧн да совхозъяслӧн тшук тайӧ особенностяс эм секретыс сылӧн, мый миян странаын удайтчис сэтшӧм кокниа да ӧдйӧ разрешитны зерновӧй проблема, зэв ыджыд странаӧс товарнӧй няньӧн тырмымӧн снабжайтӧмлысь проблема.

Колӧ пасйыны, мый бӧръя куим во чӧжӧн нянь быд во заготовитӧм эз лэччыв миянын I миллиард квайтсё миллион пуд няньысь улӧджык, мукӧд дырйи, например, 1937 воын I миллиард 800 миллион пудйӧдз кыптӧмӧн. Содтыны кӧ та дінӧ 200 миллион гӧгӧр пуд нянь быд во ньӧбӧм да колхознӧй визь кузя некымын сё миллион пуд няньӧн вузасьӧм, то ми получитам колхозъясӧн да совхозъясӧн товарнӧй нянь бокӧ лэдзӧмлысь ставнас сійӧ сумма, код йылысь казытывсис вылынджык.

Интереснӧ, водзӧ, пасйыны, мый бӧръя куим во чӧжӧн товарнӧй наньлӧн база вуджис Украинаысь, коді лыддьысьліс водзті миян страналӧн житницаӧн, вой вылӧ да асыв вылӧ, мӧдногӧн кӧ РСФСР-ӧ. Тӧдса, мый бӧръя кык-куим во чӧжӧн Украина заготовляйтӧ няньсӧ ставсӧ 400 миллион пуд гӧгӧр быд во, сэк кор РСФСР заготовляйтӧ тайӧ воясӧ быд во миллиард сё—миллиард кыксё миллион пуд товарнӧй нянь.

Тадзи сулалӧ делӧыс зерновӧй производствокӧд.

Мый инмӧ скӧтвидзӧм кузя, то и тайӧ, видзму овмӧслӧн ёнджыка бӧрӧкольӧм, отраслын бӧръя вояс чӧжӧн лоины серьёзнӧй сдвигъяс. Правда, вӧв юрлыд да ыжвидзӧм кузя ми нӧшта кольччам революцияӧдзся уровеньысь, но гырысь йӧла скӧт да порсьвидзӧм кузя ми воськовтім нин революцияӧдзся уровеньсӧ.

Со та кузя даннӧйяс:

СССР-ын СКӦТЪЮРЛЫД (миллион юр).

	Июль тӧлысь кежлӧ							1938 во пӧрчентъясӧн	
	1916 во перепись даннӧйяс серти	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1916 во дінӧ перепись серти	1933 во дінӧ
Вӧвъяс	35,8	16,6	15,7	15,9	16,6	16,7	17,5	48,9	105,4
Гырысь йӧла скӧт	60,6	38,4	42,4	49,2	56,7	57,0	63,2	104,3	164,6
Ыжъяс да кӧзаяс	121,2	50,2	51,9	61,1	73,7	81,3	102,5	84,6	204,2
Порсьяс	20,9	12,1	17,4	22,5	30,5	22,8	30,6	146,4	252,9

Оз вермыны лоны сомнениеяс, мый вӧввидзӧм да ыжвидзӧм юкӧнын бӧрӧкольччӧм лоас бырӧдӧма дженьыдик срокӧн.

в) **Товарооборот, транспорт.** Промышленность да видзму овмӧс кыптӧмкӧд ӧттшӧтш быдмис страныи и товарооборот. Государственнӧй да кооперативнӧй торговлялӧн розничнӧй сеть быдмис отчетнӧй кадколаст чӧжӧн 25 пӧрчент вылӧ. Государственнӧй да кооперативнӧй торговлялӧн розничнӧй оборот быдмис 178 пӧрчент вылӧ. Колхозно-базарнӧй торговлялӧн оборот быдмис 112 пӧрчент вылӧ.

Со соответствующӧй таблица:

ТОВАРООБОРОТ.

	1933 во	1934 во	1935 во	1936 во	1937 во	1938 во	1938 во 1933 во дінӧ пӧрчентъясӧн
1. Государственнӧй да кооперативнӧй торговлялӧн розничнӧй сеть (магазинъяс да палаткаяс)—во пом кежлӧ	285355	286236	268713	289473	327361	356930	125,1
2. Государственнӧй да кооперативнӧй торговлялӧн розничнӧй оборот (общественнӧй питание включитӧмӧн)—миллион шайтъясӧн	49789,2	61814,7	81712,1	106760,9	125943,2	138574,3	278,3
3. Колхознӧй базарнӧй торговлялӧн оборот миллион шайтъясӧн	11500,0	14000,0	14500,0	15607,2	17799,7	24399,2	212,2
4. Наркомпищепром, НКЛегпром, Наркомтяжпром, НКЛес, союзнӧй республикаясса Наркоместпромъяс сбытъяслӧн областнӧй торговӧй базаяс—во пом кежлӧ	718	836	1141	1798	1912	1994	277,7

Гӧгӧрвоана, мый товарооборот странаын эз вермы эскӧ тадзи паськавны транспортнӧй перевозкаяслӧн известнӧя быдмытӧг. И збыльысь, перевозкаяс содісны отчетнӧй кадколаст чӧжӧн транспортлӧн став видъяс кузя, торйӧн кӧрттуй да воздушнӧй транспорт кузя. Перевозкаяс содісны сідзжӧ вавыв транспорт кузя, но гырысь колебаниеясӧн, а 1938 воын вавыв транспорт кузя перевозкаяс сетісны, жалитӧмысь, воддза воыскӧд ӧткодялӧм серти мыйтакӧ чинӧм.

Со соответствующӧй таблица:

ГРУЗООБОРОТ.

	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1938 во 1933 во дінӧ пӧрчентъясӧн
Кӧрттуйяс (миллиард тонно-километръясӧн)	169,5	205,7	258,1	323,4	354,8	369,1	217,7
Речнӧй да морскӧй транспорт (миллиард тонно-километръясӧн)	50,2	56,5	68,3	72,3	70,1	66,0	131,5
Гражданскӧй воздушнӧй флот (миллион тонно-километръясӧн)	3,1	6,4	9,8	21,9	24,9	31,7	1022,6

Оз вермы лоны сомнение, мый вавыв транспортлысь 1938 воын мыйтакӧ бӧрӧкольччӧм лоас бырӧдӧма 1939 воын.

2. Народлӧн материальнӧй да культурнӧй положение водзӧ кыптӧм.

Промышленностьлӧн да видзму овмӧслӧн водзӧ кыптӧм эз вермы не вайӧдны да збыльысь вайӧдіс народлӧн материальнӧй да культурнӧй положение выль быдмӧмӧ.

Эксплуатация бырӧдӧм да народнӧй овмӧсын социалистическӧй система ёнмӧдӧм, карын да сиктын уджтӧмалӧмлӧн да сыкӧд йитьӧм корысялӧмлӧн абутӧмлун, промышленность зэв ёна паськӧдӧм да рабочӧйяс лыдлӧн дугдывтӧг содӧм, рабочӧйяс да колхозникъяс удж производительностьлӧн содӧм, колхозъяс сайын век кежлӧ му закрепитӧм да колхозъясӧс первокласснӧй тракторъяс да видзму уджалан машинаяс зэв ыджыд лыдӧн снабдитӧм-—ставыс тайӧ лӧсьӧдіс реальнӧй условиеяс рабочӧйяслысь да крестьяналысь материальнӧй положение водзӧ кыпӧдӧм вылӧ. Рабочӧйяслысь да крестьяналысь материальнӧй положение бурмӧдӧмыс жӧ естественнӧ вайӧдіс интеллигенциялысь материальнӧй положение бурмӧдӧмӧ, коді (интеллигенцияыс) представляйтӧ миян страналысь тӧдчымӧнъя вын да обслуживайтӧ рабочӧйяслысь да крестьяналысь интересъяссӧ.

Ӧні сёрниыс нин мунӧ оз сы йылысь, медым пристроитны кыдзкӧ промышленностьын да босьтны милӧстьла удж вылӧ уджтӧмалысь да бездомнӧй крестьянаӧс, кодъяс ӧтдортчӧмаӧсь сиктысь да олӧны тшыгъялӧмысь полӧм улын. Татшӧм крестьянаыд важӧн нин абуӧсь миян странаын. И тайӧ, дерт, бур, ӧд сійӧ висьталӧ миян сиктлӧн зажиточность йылысь. Ӧні сёрниыс вермас мунны сӧмын сы йылысь, медым тшӧктыны колхозъяслы уважитны миянлысь корӧм да лэдзны миянлы содысь промышленность вылӧ быд во кӧть нин миллионӧнджынйӧн гӧгӧр том колхозникӧс. Колхозъяс, кодъяс лоины нин зажиточнӧйясӧн, долженӧсь кутны тӧдвылын, мый найӧ боксянь татшӧм отсӧгтӧг зэв сьӧкыд лоӧ паськӧдны водзӧ миянлысь промышленность, а промышленность паськӧдтӧг—огӧ вермӧй могмӧдны массӧвӧй потреблениеа тӧваръяс вылӧ крестьяналысь содысь спроссӧ. Колхозъяслӧн эм тырыйӧ позянлун могмӧдны миянлысь тайӧ корӧмсӧ, сы вӧсна мый колхозъясын техникалӧн обилие мездӧ сиктын работникъяслысь юкӧн, а сійӧ работникъясыс, кодъясӧс лоӧ вуджӧдӧма промышленностьӧ, вермисны эскӧ вайны зэв ыджыд пӧльза став миян народнӧй овмӧслы.

Итогын миян эм отчетнӧй кадколаст чӧжӧн рабочӧйяслысь да крестьяналысь материальнӧй положение бурмӧдӧмлӧн татшӧм показательяс:

1. Народнӧй доход содіс 48,5 миллиард шайтсянь 1933 воын 105,0 миллиард шайтӧдз 1938 воын;

2. Рабочӧйяслӧн да служащӧйяслӧн лыд кыптіс 22 миллион саяс мортсянь 1933 воын 28 миллион мортӧдз 1938 воын;

3. Рабочӧйяс да служащӧйяс удждонлӧн вося фонд 34 миллиард 953 миллион шайтсянь содіс 96 миллиард 425 миллион шайтӧдз;

4. Промышленностьса рабочӧйяслӧн среднегодовӧй удждон, коді 1933 воын вӧлі 1513 шайт, 1938 воын кыптіс 3447 шайтӧдз;

5. Колхозъяслӧн денежнӧй доходъяс кыптісны 5 миллиард 661,9 миллион шайтсянь 1933 воын 14 миллиард 180,1 миллион шайтӧдз 1937 воын;

6. Зерновӧй районъясын ӧти колхознӧй двор вылӧ нянь шӧркодя сеталӧм кыптіс 61 пудсянь 1933 воын 144 пудйӧдз 1937 воын, кӧйдысъяс, страховӧй кӧйдыс фондъяс, общественнӧй скӧтлы кӧрым фонд, нянь поставкаяс, МТС уджъясыс натуроплатаяс лыддьытӧг.

7. Социально-культурнӧй мероприятиеяс вылӧ бюджет кузя государственнӧй ассигнованиеяс содісны 5.839,9 миллион шайтсянь 1933 воын 35.202,5 миллион шайтӧдз 1938 воын.

Мый инмӧ народлӧн культурнӧй положениеӧ, то сылӧн кыптӧмыс муніс народлӧн материальнӧй положение кыптӧм бӧрся.

Народлӧн культурнӧй развитие видзӧдлас серти отчетнӧй кадколаст вӧлі збыльысь культурнӧй революция кадколастӧн. СССР-са национальностьяслӧн кывъяс вылын всеобще-обязательнӧй первоначальнӧй образование олӧмӧ пӧртӧм, школаяс да став ступеньяса велӧдчысьяс лыдлӧн содӧм, высшӧй школаясӧн лэдзан специалистъяс лыдлӧн содӧм, выль сӧветскӧй интеллигенция лӧсьӧдӧм да ёнмӧдӧм,—татшӧм общӧй картинаыс народ культурнӧй кыптӧмлӧн.

Со та йылысь даннӧйяс:

1) НАРОДЛӦН КУЛЬТУРНӦЙ УРОВЕНЬ КЫПТОМ.

Показательяс	Измерениелӧн единица	1933/34 во	1938/39 во	1938/39 во 1933/34 во дінӧ пӧрчентъясӧн
Став ступеньяса школаясын велӧдчысьяслӧн лыд	сюрс морт	23814	33965,4	142,6
Сы лыдын:				
Начальнӧй образование кузя	„	17873,5	21288,4	119,1
Средней образование кузя (общӧй да специальнӧй кузя)	„	5482,2	12076,0	220,3
Высшӧй образование кузя	„	458,3	601,0	131,1
СССР-ын велӧдчысьяслӧн лыд (велӧдчӧмлысь став видъяс включитӧмӧн)	„	—	47442,1	—
Массовӧй библиотекаяслӧн лыд	сюрсъяс	40,3	70,0	173,7
Наын книгаяслӧн лыд	миллионъяс	86,0	126,6	147,2
Клубнӧй учреждениеяслӧн лыд	сюрсъяс	61,1	95,6	156,5
Театръяслӧн лыд	единицаяс	587	790	134,6
Киноустановкаяслӧн лыд (узкоплёночнӧйясӧг)	„	27467	30461	110,9
Сы лыдын звуковӧйяс	„	498	15202	31 пӧв
Киноустановкаяслӧн лыд (узкоплёночнӧйясӧг) сиктын	„	17470	18991	108,7
Сы лыдын звуковӧйяслӧн	„	24	6670	278 пӧв
Газетъяслӧн вося тираж	миллионъяс	4984,6	7092,4	142,3

(Водзӧ видзӧд 4-ӧд листбокысь.)

СТАЛИН ёрт ДОКЛАДЛӦН ПРОДОЛЖЕНИЕ

2) 1933-1938 ВОЯС ЧӦЖӦН СССР-ын СТРӦИТӦМА ШКОЛАЯС.

Вояс	Школаяслӧн лыд		
	Каръясын да кар типа посе-лениеясын	Сиктса мест-ностьясын	Ставыс
1933	326	3261	3587
1934	577	3488	4065
1935	533	2829	3362
1936	1505	4206	5711
1937	730	1323	2053
1938	583	1246	1829
Ставыс 1933—38 вояс чӧжӧн . .	4254	16353	20607

3) 1933—1938 ВОЯС ЧӦЖӦН ЛЭДЗӦМА ТОМ СПЕЦИАЛИСТЪЯСӦС ВЫСШӦЙ УЧЕБНӦЙ ЗАВЕДЕНИЕЯСЫС.

(сюрсъясӧн)

	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Ставыс СССР пасьта (военнӧй специалистъясӧс лыддытӧг)	34,6	49,2	83,7	97,6	104,8	106,7
1. Промышленностьса да строительствоса инженеръяс	6,1	14,9	29,6	29,2	27,6	25,2
2. Транспортса да связьса инженеръяс	1,8	4,0	7,6	6,6	7,0	6,1
3. Видзму овмӧс механизируйтӧм кузя инженеръяс, агрономъяс, ветеринарнӧй врачьяс да зоотехникъяс	4,8	6,3	8,8	10,4	11,3	10,6
4. Экономистъяс да юристъяс	2,5	2,5	5,0	6,4	5,0	5,7
5. Средней школаясса, рабфакъясса, техникумъясса преподавательяс да просвещение кузя мукӧд работникъяс, сы лыдын искусствоса работникъяс	10,5	7,9	12,5	21,6	31,7	35,7
6. Врачьяс, провизоръяс да физическӧй культураса работникъяс . .	4,6	2,5	7,5	9,2	12,3	13,6
7. Мукӧд специальностьяс	4,3	11,1	12,7	14,2	9,9	9,8

Став тайӧ зэв ыджыд культурнӧй удж результатын чужис да лои миянын уналыда выль, сӧветскӧй интеллигенция, коді петіс рабочӧй класс, крестьянство, сӧветскӧй служащӧйяс радъясысь, коді вирнас и яйнас миян народлӧн,—интеллигенция, коді оз тӧд эксплуатациялысь ярмо, коді ненавидитӧ эксплуататоръясӧс да дась служитны СССР-са народъяслы вераӧн да правдаӧн.

Ме чайта, мый тайӧ выль, народнӧй, социалистическӧй интеллигенциялӧн чужӧм эм миян странаын культурнӧй революциялӧн медся важнӧй результатъяс пиысь ӧти.

3. Сӧветскӧй строй водзӧ ёнмӧдӧм.

Отчетнӧй кадколастлӧн зэв важнӧй результатъяс пиысь ӧти эм сыын, мый сійӧ вайӧдіс страналысь пытшкӧсса положение водзӧ ёнмӧдӧмӧ, сӧветскӧй строй водзӧ ёнмӧдӧмӧ.

Мӧд ногӧн и эз вермы лоны. Народнӧй овмӧслӧн став отрасльясын социалистическӧй система утвердитчӧм, промышленностьлӧн да видзму овмӧслӧн кыптӧм, уджалысь йӧзлӧн материальнӧй положение кыптӧм, народнӧй массаяслысь культурность кыпӧдӧм, налысь политическӧй активность кыпӧдӧм, ставыс тайӧ, кодӧс пӧртӧма олӧмӧ Сӧветскӧй власть веськӧдлӧм улын, эз вермы не вайӧдны сӧветскӧй стройӧс водзӧ ёнмӧдӧмӧ.

Ӧнія кадся сӧветскӧй обществолӧн особенностьыс, любӧй капиталистическӧй обществоысь торъялӧмӧн, эм сыын, мый сыын абуӧсь сэсся антагонистическӧй, враждебнӧй классъяс, эксплуататорскӧй классъясӧс бырӧдӧма, а рабочӧйяс, крестьяна да интеллигенция, кодъяс составляйтӧны сӧветскӧй общество, олӧны да уджалӧны дружественнӧй сотрудничество началояс вылын. Сэк кор капиталистическӧй общество раздирайтчӧ рабочӧйяс да капиталистъяс костын, крестьяна да помещикъяс костын миритчытӧм противоречиеясӧн, мый вайӧдӧ сійӧ пытшкӧсса положениелӧн неустойчивостьӧ, сӧветскӧй общество, кодӧс мездӧма эксплуатация игоысь, оз тӧд сэтшӧм противоречиеяссӧ, свободнӧй классовӧй столкновениеясысь да представляйтӧ рабочӧйяслӧн, крестьяналӧн, интеллигенциялӧн дружественнӧй сотрудничестволысь картина. Тайӧ общность подув вылын и паськалісны сэтшӧм движущӧй вынъяс, кыдзи сӧветскӧй обществолӧн морально-политическӧй ӧтувъялун, СССР-са народъяслӧн дружба, сӧветскӧй патриотизм. Тайӧ жӧ подув вылын чужисны СССР-са Конституция, кодӧс примитӧма 1936 вося ноябрын, да странаса верховнӧй органъясӧ бӧрйысьӧмъяс, тырвыйӧ демократизация.

Мый инмӧ страната верховнӧй органъясӧ самӧй бӧрйысьӧмъяс, то найӧ яръюгыда демонстрируйтісны сӧветскӧй обществолысь буретш сійӧ ӧтувъялунсӧ да СССР-са народъяслысь буретш сійӧ дружбасӧ, кодъяс составляйтӧны характернӧй особенность миян страналӧн пытшкӧсса положениелысь. Кыдзи тӧдса, СССР-са Верховнӧй Сӧветӧ бӧрйысьӧмъяс вылын 1937 вося декабрын коммунистъяс да беспартийнӧйяс блок вӧсна гӧлӧсуйтіс пӧшти 90 миллион бӧрйысьысь, мӧдногӧн кӧ гӧлӧсуйтӧмын став участвуйтысьяс пӧвсысь 98,6 прочент, а союзнӧй республикаясса Верховнӧй Сӧветъясӧ бӧрйысьӧмъяс вылын 1938 вося июньын коммунистъяс да беспартийнӧйяс блок вӧсна гӧлӧсуйтіс 92 миллион бӧрйысьысь, мӧдногӧн кӧ гӧлӧсуйтӧмын став участвуйтысьяс пӧвсысь 99,4 прочент.

Со кӧні сӧветскӧй строй зумыдлунлӧн подулыс да Сӧветскӧй власть бырлытӧм вынлӧн источникыс.

Тайӧ лоӧ, сэк жӧ, мый война случайын миян армиялӧн тыл да фронт найӧ однородность да пытшкӧсса ӧтувъялун вӧсна—лоасны крепыдджыкӧсь любӧй мӧд странаын дорысь, мый йылысь колі эськӧ помнитны военнӧй столкновениеяс зарубежнӧй любительяслы.

Зарубежнӧй прессаса ӧткымын деятельяс бӧльгӧны, мый сӧветскӧй организацияясӧс шпионъясысь, убийцаясысь да вредительясысь, кыдзи Троцкий, Зиновьев, Каменев, Якир, Тухачевский, Розенгольц, Бухарин да мукӧд извергъясысь весалӧм быттьӧкӧ „вӧрзьӧдіс“ сӧветскӧй строй, пыртіс „разложение“. Тайӧ пошлӧй болтовняыс сулалӧ сійӧс, медым издевайтчыштны сы вылын. Кыдзи вермас вӧрзьӧдны да разложитны сӧветскӧй строй сӧветскӧй организацияясӧс вреднӧй да враждебнӧй элементъясысь весалӧм? Шпионъяслӧн, убийцаяслӧн да вредительяслӧн троцкистско-бухаринскӧй чукӧр, коді лебезітіс заграница водзын, йиджтыссьӧма быд иностраннӧй чинуша водзын низкопоклонство рабьей чувствоӧн да дась мунны сылы шпионскӧй услужение вылӧ,—йӧзлӧн чукӧр, коді эз гӧгӧрво сійӧс, мый капитал цепъясысь свободнӧй, медбӧръя сӧветскӧй гражданин, сулалӧ юрнас вылынджык любӧй зарубежнӧй высокопоставленнӧй чинуша серти, коді кыскалӧ пельпомъяс вылас капиталистическӧй рабстволысь ярмо,—кодлы колӧ продажнӧй рабъяслӧн тайӧ жалкӧй бандаыс, кутшӧм ценность сійӧ вермас представляйтны народлы да кодӧс сійӧ вермас „разложитны“? 1937 воын вӧлі приговоритӧма лыйлыны Тухачевскийӧс, Якирӧс, Уборевичӧс да мукӧд извергъясӧс. Сы бӧрын вӧліны СССР-са Верховнӧй Сӧветӧ бӧрйысьӧмъяс. Бӧрйысьӧмъяс сетісны Сӧветскӧй властьлы гӧлӧсуйтӧмын став участникъяс пӧвсысь 98,6 прочент. 1938 во заводитчигӧн вӧлі приговоритӧма лыйлыны Розенгольцӧс, Рыковӧс, Бухаринӧс да мукӧд извергъясӧс. Сы бӧрын вӧліны союзнӧй республикаясса Верховнӧй Сӧветъясӧ бӧрйысьӧмъяс. Бӧрйысьӧмъяс сетісны Сӧветскӧй властьлы гӧлӧсуйтӧмын став участникъяс пӧвсысь 99,4 прочент. Ювавсьӧ, кӧні жӧ тані „разложениеыс“ признакъясыс да мыйла сійӧ „разложениеыс“ эз тӧдчы бӧрйысьӧмъяслӧн результатъяс вылын?

Сійӧ иностраннӧй болтувъяссӧ кывзӧмӧн, позьӧ воны выводӧ, мый колисны кӧ вӧля вылӧ шпионъясӧс, убийцаясӧс да вредительясӧс да эз мешайтны налы вредитныыс, виавныыс да шпионитныыс, то сӧветскӧй организацияяс вӧліны эськӧ кытчӧ ёнджыка прочнӧйӧсь да устойчивӧйӧсь. (Серам.) Оз-ӧ вывті водз выдайтны асныс ӧ юрнаыс тайӧ господаыс, кодъяс сэтшӧм наглӧя дорйӧны шпионъясӧс, убийцаясӧс, вредительясӧс?

Оз-ӧ вернӧйджык ло шуны, мый сӧветскӧй организацияясӧс шпионъясысь, убийцаясысь, вредительясысь весалӧм должен вӧлі вайӧдны да збылысь вайӧдіс тайӧ организацияяссӧ водзӧ ёнмӧдӧмӧ?

Мый йылысь висьталӧны, например, Хасан ты дорса событиеяс, кыдзи не сы йылысь, мый сӧветскӧй организацияясӧс шпионъясысь да вредительясысь весалӧм эм найӧс ёнмӧдӧмлӧн зэв вернӧй средство?

* * *

Пытшкӧсса политика юкӧнын партиялӧн могъяс:

1. Водзӧ паськӧдны миян промышленностьлысь кыптӧм, удж производительностьлысь быдмӧм, производстволысь техника усовершенствуйтӧм сэтшӧм ногӧн, медым, сы бӧрын, кыдзи панйим нин главнӧй капиталистическӧй странаясӧс производство техника да промышленность быдмӧмлӧн темпъяс юкӧнын,—панйыны найӧс сідз жӧ экономически матыса 10—15 во чӧжӧн.

2. Водзӧ паськӧдны миян земледелиелысь да скӧтвидзӧмлысь кыптӧм сэтшӧм ногӧн, медым матыса 3—4 во чӧжӧн шедӧдны быд воын 8 миллиард пуд нянь получитӧм гектар вылӧ 12—13 центнер шӧркодь урожайностьӧн, содтыны технической культураяс кузя производство 30—35 прочент вылӧ шӧркодя, содтыны ыжъяслысь да порсьяслысь юрлыд кыкпӧв, йӧла гырысь скӧтлысь юрлыд—40 прочент вылӧ кымын, вӧвъяслысь юрлыд—35 прочент вылӧ кымын.

3. Водзӧ нуӧдны рабочӧйяслысь, крестьяналысь, интеллигенциялысь материальнӧй да культурнӧй положение бурмӧдӧм.

4. Неуклонно пӧртны олӧмӧ миянлысь социалистическӧй Конституция, помӧдз осуществляйтны страната политическӧй олӧмлысь демократизация, ёнмӧдны сӧветскӧй обществолысь морально-политическӧй ӧтувъялун да рабочӧйяслысь, крестьяналысь, интеллигенциялысь дружественнӧй сотрудничество, став мераясӧн ёнмӧдны СССР-са народъяслысь дружба, развивайтны да культивируйтны сӧветскӧй патриотизм.

5. Не вунӧдны капиталистическӧй окружение йылысь, помнитны, мый иностраннӧй разведка кутас ыставны миян странаӧ шпионъясӧс, убийцаясӧс, вредительясӧс, помнитны та йылысь да ёнмӧдны миянлысь социалистическӧй разведка, народлысь врагъясӧс гӧмитны да бертны сылы систематическӧя отсалӧмӧн.

III.

ВКП(б) водзӧ ёнмӧдӧм.

Политическӧй визь да быдлунъя практическӧй удж видзӧдлас серти отчетнӧй кадколаст вӧлі миян партия генеральнӧй визьлӧн тырвыйӧ победа кадколастӧн. (**Бурнӧй дыр нюжалана аплодисментъяс.**)

Став народнӧй овмӧсын социалистическӧй система утвердитчӧм, выль техника подув вылын промышленностьлысь да земледелиелысь реконструкция завершитӧм, промышленность кузя мӧд пятилетней план срокысь водз тыртӧм, 7 миллиард пудйӧдз нянь вӧчӧмлӧн быдво быдмӧм, корысялӧм да уджтӧмалӧм бырӧдӧм да народлӧн материальнӧй да культурнӧй положение кыптӧм,—татшӧмӧсь основнӧй достижениеясыс, кодъяс демонстрируйтӧны миян партиялӧн политикалысь правильностьсӧ, сійӧ руководстволысь правильностьсӧ.

Тайӧ грандиознӧй достижениеясыс водзын миян партия генеральнӧй визьлӧн пртивникъяслы, сэні быдсяма „левӧй“ да „правӧй“ течениеяслы, сэні быдсяма троцкистско-пятаковскӧй да бухаринско-рыковскӧй перерожденецъяслы быть лоис гартчыны ёкмыльӧ, дзебны ассьныс кыскалӧм „платформаяссӧ“ да мунны подпольеӧ. Народ вӧлялы пӧкӧритчыны мужество имеиттӧг, найӧ предпочитайтісны ӧтлаасьны меньшевикъяскӧд, эсеръяскӧд, фашистъяскӧд, мунны иностраннӧй разведка дінӧ услужениеӧ, медасьны шпионъясӧ да обяжитчыны отсасьны Сӧветскӧй Союзса врагъяслы торйӧдлыны миянлысь странаӧс да восстановитны сыын капиталистическӧй рабство.

Татшӧм бесславнӧй помыс миян партия визьлы пртивникъяслӧн, кодъяс сэсся лоисны народлы врагъясӧн.

Народлысь врагъясӧс гӧмитӧмӧн да партийнӧй да сӧветскӧй организацияясӧс перерожденецъясысь весалӧмӧн, партия лоис аслас политическӧй да организационнӧй уджын нӧшта ёнджыка единнӧйӧн, сійӧ лоис нӧшта ёнджыка сплоченнӧйӧн аслас Центральнӧй Комитет гӧгӧр. (**Бурнӧй аплодисментъяс. Став делегатъяс сувтӧны да сувтӧмӧн чолӧмалӧны докладчикӧс. Гӧрдӧмъяс: „Сталин ёртлы—ура! Мед олас Сталин ёрт! Мед олас миян партиялӧн ЦК! Ура!“**)

1. Партиялысь состав бурмӧдан мераяс. Организацияяс разукрупнитӧм. Руководящӧй органъяс низовӧй удж дінӧ матыстӧм.

Партия да сылысь руководящӧй органъяссӧ ёнмӧдӧм нуӧдсис отчетнӧй кадколаст чӧжӧн медводзкык визь кузя: партиялысь состав регулируйтӧм, ненадежнӧйясӧс вешталӧм да медбуръясӧс отбирайтӧм визь кузя, да организацияясӧс разукрупняйтӧм, налысь размеръяссӧ чинтӧм да руководящӧй органъяс низовӧй оперативнӧй, конкретнӧй удж дінӧ матыстӧм визь кузя.

Партиялӧн XVII-ӧд съезд вылын вӧлі представитӧма партияса 1.874.488 шленӧс. Сравнитны кӧ тайӧ даннӧйяссӧ партияса шленъяслӧн лыд йылысь даннӧйяскӧд, кодӧс вӧлі представитӧма партиялӧн воддза XVI-ӧд съезд вылын, то артмас, мый партиялӧн XVI-ӧд съездсянь XVII-ӧд съездӧдз кад чӧжӧн партияӧ локтіс партияса 600.000 выль шлен. Партия эз вермы не почувствуйтны, мый 1930—1933 воясся условиеясын партияӧ татшӧм массӧвӧя локтӧмыс вӧлі нездоровӧйӧн да сылысь составсӧ нежелательнӧй паськӧдӧмӧн. Партия тӧдіс, мый сійӧ радъясӧ локтӧны не сӧмын честнӧй да преданнӧй, но и случайнӧй йӧз, но и карьеристъяс, кодъяс зілисны используйтны партиялысь знамя асланыс личнӧй цельясын. Партия эз вермы не тӧдны, мый сійӧ вына не сӧмын аслас шленъяс состав лыдӧн, но, медсяводз, найӧ качествоӧн. Такӧд йитӧдын сувтіс вопрос партиялысь состав регулируйтӧм йылысь. Вӧлі решитӧма водзӧ нуӧдны партияса шленъяслысь да кандидатъяслысь чистка, кодӧс вӧлі заводитӧма нӧшта 1933 воын, и сійӧс вӧлі збылысь нуӧдӧма водзӧ 1935 вося майӧдз. Вӧлі решитӧма, водзӧ, дугӧдны партияӧ выль шленъясӧс примитӧм, и сійӧс збылысь вӧлі дугӧдӧма 1936 вося сентябрӧдз, а партияӧ выль шленъясӧс примитӧм бӧр заводитӧма сӧмын 1936 вося ноябрь 1-ой лунсянь Водзӧ, Киров ёртӧс злодейскӧя виӧмкӧд йитӧдын, коді свидетельствуйтіс сы йылысь, мый партияын эмӧсь не этша подозрительнӧй элементъяс, вӧлі решитӧма нуӧдны партийнӧй документъяс провериттӧм да вежлалӧм, сэки жӧ сійӧ и мӧдсӧ вӧлі помалӧма сӧмын 1936 вося сентябрь кежлӧ. Сӧмын та бӧрын вӧлі восьтӧма партияӧ выль шленъясӧс да кандидатъясӧс примитӧм. Став тайӧ мероприятиеяс результатын партия шедӧдіс сійӧс, мый сійӧ весаліс ассьыс радъяссӧ случайнӧй, пассивнӧй, карьеристскӧй да веськыда враждебнӧй элементъясысь, медся стойкӧй да преданнӧй йӧзӧс отбирайтӧмӧн. Оз позь шуны, мый чистка вӧлі нуӧдӧма серьёзнӧй ӧшыбкаястӧг. Кӧть жаль, ӧшыбкаяс лоины унджык, мый позьӧ вӧлі виччысьны. Абу сомнение, мый миянлы оз ковмы водзӧ пользуйтчыны массӧвӧй чистка методъясӧн. Но 1933—1936 воясся чистка вӧлі век жӧ неизбежнӧй да сійӧ кызвыннас сетіс положительнӧй результатъяс. Тайӧ XVIII-ӧд съезд вылын представитӧма партиялысь 1.600.000 гӧгӧр шленӧс, мӧдногӧн кӧ партияса 270.000 шлен вылӧ этшаджык XVII-ӧд съезд вылын серти. Но таын нинӧм абу лёкыс. Мӧдарӧ, тайӧ—бурланьӧ, ӧд партия ёнмӧ сійӧн, мый весалӧ асьсӧ няйтысь. Партия миян ӧні неуна этшаджык сійӧ шленъяс лыд сертиыс, но сы цыдди сійӧ бурджык качество сертиыс.

Тайӧ ыджыд достижение.

Мый инмӧ быдлунъя партийнӧй веськӧдлӧм бурмӧдӧмлы сійӧс низовӧй удж дінӧ матыстан смыслын, сійӧс водзӧ конкретизируйтан смыслын, то партия воис сэтшӧм выводӧ, мый организацияяс разукрупняйтӧм, сылысь размеръяссӧ чинталӧм эм медбур средство сы могысь, медым кокньӧдны партийнӧй органъяслы тайӧ организацияяснас веськӧдлӧм, а асьсӧ веськӧдлӧмсӧ вӧчны конкретнӧйӧн, ловъяӧн, оперативнӧйӧн. Разукрупняйтӧм муніс кыдзи наркоматъяс визь кузя, сідзи и административно-территориальнӧй организацияяс визь кузя, мӧдногӧн кӧ союзнӧй республикаяс, крайяс, областьяс, районъяс да с. в. визь кузя. Нуӧдӧм мероприятиеяс результатын ми имеитам ӧні 7 союзнӧй республика пыдди 11 союзнӧй республика, СССР-са 14 наркомат пыдди 34 наркомат, 70 край да область пыдди 110 край да область, 2.559 карса да сиктса районъяс пыдди 3.815. Такӧд лӧсялӧмӧн партия руководящӧй органъяс системаын эм ӧні 11 центральнӧй комитет ВКП(б) ЦК юрнуӧдӧмӧн, 6 краевӧй комитет, 104 областнӧй комитет, 30 окружнӧй комитет, 212 общегородскӧй комитет, 336 карса районнӧй комитет, 3.479 сиктса районнӧй комитет да 113.060 первичнӧй партийнӧй организация.

Оз позь шуны, мый организацияяс разукрупняйтан делӧ помалӧма нин. Веськыдджык лоӧ, мый разукрупняйтӧм мунас водзӧ. Но, кӧть эськӧ мый эз ло, сійӧ сетӧ нин ассьыс бур результатъяс кыдзи уджӧн быдлунъя веськӧдлӧм бурмӧдан отношениеын, сідзи и асьсӧ руководствосӧ низовӧй конкретнӧй удж дінӧ матыстан отношениеын. Ме ог нин сёрнит сы йылысь, мый организацияяс разукрупняйтӧм сетіс позянлун выдвинитны руководящӧй удж вылӧ уна сё да сюрс выль йӧзӧс.

Тайӧ сідз жӧ ыджыд достижение.

2. Надръяс подбирайтӧм, найӧс выдвигайтӧм, найӧс индалӧм.

Партиялысь состав регулируйтӧм да руководящӧй органъяс конкретнӧй низовӧй удж дінӧ матыстӧм эз вӧвны дай эз вермыны лоны партия да сылысь веськӧдлӧмсӧ водзӧ ёнмӧдан дзик ӧти средствоӧн. Отчетнӧй кадколаст чӧжӧн партия ёнмӧдан мӧд средствоӧн вӧлі кадръяскӧд удж вужвыйӧныс бурмӧдӧм, кадръясӧс подбирайтан, найӧс выдвигайтан, найӧс индалан, найӧс удж процессын провераитан делӧ бурмӧдӧм.

Партиялӧн кадръяс—сійӧ партиялӧн зэв ыджыд состав, а сы вӧсна мый миян партия сулалӧ власть бердын,—найӧ эмӧсь сідз жӧ руководящӧй государственнӧй органъяслӧн команднӧй состав. Сы бӧрын кыдзи выработайтӧма правильнӧй политическӧй визь, кодӧс проверитӧма практика вылын, партиялӧн кадръяс лоӧны партийнӧй да государственнӧй руководстволӧн решающӧй вынӧн. Имеитны правильнӧй политическӧй визь,—сійӧ, дерт, первой да медся важнӧй делӧ. Но тайӧ век жӧ тырмытӧм. Правильнӧй политическӧй визь колӧ не декларация вылӧ, а олӧмӧ пӧртӧм вылӧ. Но медым пӧртны олӧмӧ правильнӧй политическӧй визь, колӧны кадръяс, колӧны йӧз, кодъяс гӧгӧрвоӧны партиялысь политическӧй визьсӧ, воспринимайтӧны сійӧс, кыдзи ассьныс собственнӧй визь, дасьӧсь сійӧс нуӧдны олӧмӧ, кужӧны пӧртны олӧмӧ сійӧс практика вылын, да способнӧйӧсь ӧтвечайтны сы вӧсна, дорйыны сійӧс, тышкасьны сы вӧсна. Татӧг правильнӧй политическӧй визь рискуйтӧ кольны бумага вылын.

Тані буретш и сувтӧ вопрос кадръяс правильнӧя подбирайтӧм йылысь, кадръяс быдтӧм йылысь, выль йӧзӧс выдвигайтӧм йылысь, кадръясӧс правильнӧя индалӧм йылысь, вӧчӧм уджж кузя найӧс проверяйтӧм йылысь.

Мый лоӧ правильнӧ подбирайтны кадръяс?

Правильнӧ подбирайтны кадръяс, сійӧ нӧшта оз на ло чукӧртны аслыд замъясӧс да помъясӧс, котыртны канцелярия да лэдзны сэтысянь унасикас индӧдъяс. (**Серам.**) Тайӧ сідз жӧ оз ло злоупотребляйтны аслад властьӧн, шыблавны тӧлктӧг уна дас да сё йӧзӧс ӧти местаыс мӧдӧ да бӧр да нуӧдны помтӧм „реорганизацияяс“. (**Серам.**)

Правильнӧ подбирайтны кадръяс сійӧ лоӧ:

Оти кӧ, донъявны кадръяс, кыдзи партиялысь да государствоысь зарни фонд, дорожитны наӧн, имеитны на дінӧ уважение.

Мӧд кӧ, тӧдны кадръяс, тшательнӧя изучайтны быд кадровӧй работниклысь достоинствоясӧ да тырмытӧмторъяссӧ, тӧдны кутшӧм пост вылын вермасны медся кокниа паськӧдчыны работниклӧн способностьясыс.

Коймӧд кӧ, тӧждысьӧмӧн быдтыны кадръяс, отсавны быдмысь быд работниклы кыпӧдчыны вывлань, не жалитны кад сы вылӧ, медым терпеливӧя „уджыштны“ татшӧм работникъясыскӧд да ӧддзӧдны налысь быдмӧмсӧ.

Нёльӧд кӧ, аскадӧ да смела выдвигайтны выль, том кадръяс, важ места вылас вывті дыр сулавны налы сеттӧг, налы шоммыны сеттӧг.

Витӧд кӧ, индавны работникъясӧс постъяс вылӧ сэтшӧм ногӧн, медым быд работник чувствуйтіс асьсӧ места вылын, медым быд работник вермис сетны миян общӧй делӧлы сылысь максимум, мый вообще сійӧ вермӧ сетны аслас личнӧй качествояс серти, медым кадръяс индалӧм кузя уджлӧн общӧй направлениеыс тырвыйӧ лӧсяліс сійӧ политическӧй визь требованиеяслы, кодӧс нуӧдӧм вӧсна вӧчьӧ тайӧ индалӧмыс.

Торъя тӧдчанлун имеитӧ тані выль, том кадръяс смела да аскадӧ выдвигайтӧм йылысь вопрос. Медводзын кадръяс, мый миян йӧзлӧн абу на тырвыйӧ ясность тайӧ вопросас. Ӧтияс лыддьӧны, мый йӧзӧс подбирайтігӧн колӧ ориентируйтчыны, медсясӧ, важ кадръяс вылӧ. Мӧдъяс, мӧдарӧ, думайтӧны ориентируйтчыны, медсясӧ, том кадръяс вылӧ. Меным кажитчӧ, мый ӧшыбайтчӧны и найӧ и мӧдъясыс. Важ кадръяс представляйтӧны, дерт, партиялы да государстводы уджыд озырлун. Налӧн эм сійӧ, мый абу том кадръяслӧн—зэв ыджыд опыт веськӧдлӧм кузя, марксистско-ленинскӧй принципиальнӧй закалка, делӧ тӧдӧм, ориентировкалӧн вын. Но, ӧти кӧ, важ кадръяс овлӧ век этша, этшаджык, мыйтӧм колӧ, и найӧ мыйкӧ мында заводитӧны нин петны стройысь природалӧн естественнӧй законъяс вӧсна. Мӧд кӧ, важ кадръяс ӧти юкӧнлӧн овлӧ мукӧд дырйи зільӧм упорнӧя видзӧдны важӧ, сибдыны важ вылын, сибдыны важ вылын да не казявны олӧмын вылсӧ. Тайӧ шусьӧ вылыслысь чувство вошӧмӧн. Тайӧ зэв серьёзнӧй да опаснӧй тырмытӧмтор. Мый инмӧ том кадръяслы, то налӧн, дерт, абу сійӧ опытыс, закалкаыс, делӧ тӧдӧмыс да ориентировкалӧн выныс, кодъясӧн обладайтӧны важ кадръяс. Но, ӧти кӧ, том кадръяс составляйтӧны зэв ыджыд большинство, мӧд кӧ, найӧ томӧсь, да налы оз на грӧзит, ӧні, стройысь петӧм, коймӧд кӧ, налӧн эм выльыслӧн лишавмӧн чувство,—быд большевистскӧй работниклӧн драгоценнӧй качество, да нёльӧд кӧ, найӧ быдмӧны да просвещайтсьӧны сэтшӧм ӧдйӧ, найӧ кыптӧны вывлань сэтшӧм стремительнӧ, мый абу ылын сійӧ кад, кор найӧ суасны старикъясӧс, сувтасны накӧд орччӧн да лоӧны налы достойнӧй сменаӧн. Сідз кӧ, могыс не сыын, медым ориентируйтчыны либӧ важ, либӧ выль кадръяс вылӧ, а сы, ын медым кутны курс важ да том кадръясӧс партиялӧн да государстволӧн руководящӧй удж ӧти общӧй оркестрын сочетайтӧм вылӧ, ӧтувтӧм вылӧ. (**Дыр нюжалана аплодисментъяс.**)

Со мыйла колӧ аскадӧ да смела выдвигайтны том кадръясӧс руководящӧй постъяс вылӧ.

Отчетнӧй кадколастын партийнӧй руководство ёнмӧдан делӧын партиялӧн серьёзнӧй достижениеяс пӧвсысь ӧти сыын, мый сійӧ успехӧн нуӧдіс улысянь вылӧдз кадръяс подбирайтан юкӧнын важ да том работникъясӧс сочетайтӧм вылӧ буретш тайӧ курссӧ.

Партиялӧн Центральнӧй Комитетын эмӧсь даннӧйяс, кодъясысь тыдалӧ, мый отчетнӧй кадколаст чӧжӧн партия кужис выдвинитны государственнӧй да партийнӧй визь кузя руководящӧй постъяс вылӧ 500 сюрсысь унджык том большевикӧс, партийнӧйясӧс да партия дінӧ примыкайтысьясӧс, на пӧвсын 20 прочентысь унджык нывбабаясӧс.

Мыйын ӧні могыс?

Могыс сыын, медым тырвыйӧ босьтны ӧти кӧ улыссянь вылӧдз кадръяс подбирайтан делӧ да кыпӧдны сійӧс колана, научнӧй, большевистскӧй судта вылӧ.

Та могысь колӧ помавны кадръяс изучайтан, выдвигайтан да подбирайтан делӧ разнӧй отделъяс да секторъяс кузя торйӧдлӧмкӧд, сійӧс ӧти местаын сосредоточитӧмӧн.

Татшӧм местанас должен лоны ВКП(б) ЦК составын кадръяслӧн Управление да кадръяслӧн соответствующӧй отдел быд республиканскӧй, краевӧй да областнӧй парторганизацияяс составын.

(Водзӧ видзӧд 5-бд листбокысь)

СТАЛИН ёрт ДОКЛАДЛӦН ПРОДОЛЖЕНИЕ

3. Партийнӧй пропаганда. Партияса шленъясӧс да партийнӧй кадръясӧс марксистско-ленинскӧя воспитайтӧм

Эм нӧшта ӧти юкӧн партийнӧй уджлӧн, зэв важнӧй да зэв кывкутана, код визь кузя отчетнӧй кад чӧжӧн пӧртсис олӧмӧ партияӧс да сылысь руководящӧй органъяссӧ ёнмӧдӧм,—сійӧ партийнӧй пропаганда да агитация, устнӧй да печатнӧй, марксизм-ленинизм сямӧн партияса шленъясӧс да партиялысь кадръясӧс воспитайтӧм кузя удж, партиялысь да сійӧ работникъяслысь политическӧй да теоретическӧй уровеньсӧ кыпӧдӧм кузя удж.

Ӧдвакӧ эм коланлун паськӧдчыны партийнӧй пропаганда делӧлӧн, миянлысь работникъясӧс марксистско-ленинскӧя воспитайтан делӧлӧн зэв серьёзнӧй тӧдчанлун йылысь. Ме кута тӧдвылын не сӧмын партийнӧй аппаратса работникъясӧс. Ме кута тӧдвылын сідз жӧ комсомольскӧй, профсоюзнӧй, торгово-кооперативнӧй, хозяйственнӧй, сӧветскӧй, просвещенскӧй, военнӧй да мукӧд организацияясса работникъясӧс. Позьӧ удовлетворительнӧя пуктыны партиялысь состав регулируйтан да руководящӧй органъяс низовӧй удж дінӧ матыстан делӧ; позьӧ удовлетворительнӧя пуктыны кадръяс выдвигайтан, найӧс подбирайтан, найӧс индалан делӧ; но став та дырйи кӧ заводитӧ мыйлакӧ чотны миян партийнӧй пропаганда, кутас кӧ киргыны миянлысь кадръяс марксистско-ленинскӧя воспитайтан делӧ, слабмӧ кӧ тайӧ кадръясыслысь политическӧй да теоретическӧй уровеньсӧ кыпӧдӧм кузя миян удж, а асьныс кадръяс сыкӧд йитӧдын дугдасны интересуйтчыны миян водзӧ мунӧмлӧн перспективаясӧн, дугдасны гӧгӧрвоны миян делӧлысь правота да пӧрасны перспективатӧм делягаясӧ, кодъяс синтӧг да механически пӧртӧны олӧмӧ вылыссянь индӧдъяс,—то быть должен заводитны омӧльтчыны миян став государственнӧй да партийнӧй удж. Колӧ признайтны, кыдзи аксиома, мый кымын вылынджык политическӧй уровеньыс да марксистско-ленинскӧй сознательностьыс государственнӧй да партийнӧй удж любӧй отрасльса работникъяслӧн, сымын вылынджык да плодотворнӧйджык ачыс уджыс, сымын эффектнӧйджык уджлӧн результатъясыс, да мӧдарӧ,—кымын улынджык работникъяслӧн политическӧй уровеньыс да марксистско-ленинскӧй сознательностьыс, сымын вероятнӧйӧсьджык уджын срывъяс да провалъяс, сымын вероятнӧйджык асланыс работникъяслӧн посняммӧм да деляга-крохоборъясӧ вырождайтчӧм, сымын вероятнӧйджык налӧн перерождениеыс. Позьӧ уверенностьӧн шуны, мый, кужим кӧ эськӧ ми подготовитны идеологическӧя удж став отрасльясса миянлысь кадръяс да закалитны найӧс политическӧя сэтшӧм мераын, медым найӧ вермисны свободнӧя ориентируйтчыны пытшкӧсса да международнӧй обстановкаын, кужим кӧ ми вӧчны найӧс тырвыйӧ зрелӧй марксист-ленинецъясӧн, кодъяс способнӧйӧсь серьёзнӧй ӧшыбкаястӧг решайтны странаӧн веськӧдлан вопросъяс,—то ми имеитім эськӧ став подувъяс лыддьыны став миян вопросъяслысь ӧкмыс дасӧд юкӧнсӧ решитӧмаӧн нин. А решитны тайӧ могсӧ ми кывшутӧг вермам, ӧд миян эмӧсь став средствояс да позянлунъяс, кодъяс колӧны сы могысь, медым разрешитны сійӧс.

Том кадръясӧс быдтӧм да формируйтӧм мунӧ миян обычнӧ наукалӧн да техникалӧн торъя отрасльяс кузя, специальностьяс кузя. Тайӧ колӧ дай целесообразнӧ. Абу коланлуныс, медым специалист-медик вӧлі сыкӧд тшӧтш физика либӧ ботаника кузя специалистӧн да мӧдарӧ. Но эм наукалӧн ӧти отрасль, кодӧс тӧдны долженӧсь обязательнӧ наука став отрасльясса большевикъяс,—сійӧ общество йылысь, общество развитиелӧн законъяс йылысь, пролетарскӧй революция развитие законъяс йылысь, социалистическӧй строительство развитие законъяс йылысь, коммунизм победа йылысь марксистско-ленинскӧй наука. Ӧд оз позь лыддьыны збыль ленинецӧн мортӧс, коді висьталӧ асьсӧ ленинецӧн, но йӧршитчӧма аслас специальностьӧ, йӧршитчӧма, шуам, математикаӧ, ботаникаӧ либӧ химияӧ да оз аддзы нинӧм аслас специальностьысь ылӧджык. Ленинец оз вермы лоны сӧмын наукаын сыӧн радейтан отрасльса специалистӧн,—сійӧ должен лоны сыкӧд тшӧтш политик-общественникӧн, коді живӧя интересуйтчӧ аслас страна судьбаӧн, тӧдса общественнӧй развитие законъясӧн, кужӧ пользуйтчыны сійӧ законъяснас да зільӧ лоны странаӧн политическӧй веськӧдлӧмын активнӧй участникӧн. Тайӧ лоӧ, дерт, большевик-специалистъяслы содтӧд нагрузка. Но тайӧ лоӧ сэтшӧм нагрузка, кодлӧн результатъясыс вештасны асьнысӧ содтӧдӧн.

Партийнӧй пропагандалӧн могыс, кадръясӧс марксистско-ленинскӧя воспитайтӧмлӧн могыс сыын, медым отсавны уджлӧн став отрасльясса миян кадръяслы овладейтны общество развитие законъяс йылысь марксистско-ленинскӧй наукаӧн.

Пропаганда да кадръяс марксистско-ленинскӧя воспитайтан делӧ бурмӧдан мераяс йылысь вопрос вӧлі ВКП(б) ЦК-ӧн не ӧтчыд обсуждайтан предметӧн, кӧні тшӧтш участвуйтісны уна областнӧй парторганизацияясысь пропагандистъяс. Сэки вӧлі артыштӧма „ВКП(б) история краткӧй курслысь“ 1938 вося сентябрын светӧ петӧм. Вӧлі установитӧма, мый „ВКП(б) история краткӧй курслӧн“ светӧ петӧм пуктӧ заводитчӧм миян странаын марксистско-ленинскӧй пропаганда выль размахлы. ВКП(б) ЦК уджъяслысь результатъяссӧ йӧзӧдӧма „ВКП(б) история краткӧй курс“ лэдзӧмкӧд йитӧдын партийнӧй пропаганда сувтӧдӧм йылысь“ сылӧн тӧдса постановлениеын.

Тайӧ постановлениесыс петӧмӧн да ВКП(б) ЦК мартовскӧй пленумлысь 1937 воын „Партийнӧй уджын тырмытӧмторъяс йылысь“ тӧдса шуӧмъяс тӧдвылын кутӧмӧн, ВКП(б) ЦК индіс партийнӧй пропаганда юкӧнын тырмытӧмторъяс бырӧдӧм да партияса шленъясӧс да партийнӧй кадръясӧс марксистско-ленинскӧя воспитайтан делӧ бурмӧдӧм кузя татшӧм главнӧй мероприятиеяс:

1. Сосредоточитны ӧти местаын партийнӧй пропаганда да агитация делӧ да ӧтувтны пропаганда да агитация отделъяс да печать отделъяс ВКП(б) ЦК составын пропаганда да агитация единӧй Управлениеын, быд республиканскӧй, краевӧй да областнӧй парторганизация составын пропагандалысь да агитациялысь соответствующӧй отделъяс котыртӧмӧн;

2. Пропагандаын кружковӧй системаӧн увлекайтчӧм неправильнӧйӧн признайтӧмӧн да марксизм-ленинизмлысь подувъяс партияса шленъясӧн индивидуальнӧ изучайтан метод ёнджыка целесообразнӧйӧн лыддьӧмӧн, сосредоточитны партиялысь вниманиесӧ печатьын пропаганда да пропагандалысь лекционнӧй система котыртӧм вылӧ;

3. Котыртны быд областнӧй центрын миян кадръяслӧн низовӧй звенолы переподготовка кузя ӧти вося Курсъяс;

4. Котыртны миян странаса некымын центрын кыквося Ленинскӧй школа миян кадръяслӧн средней звенолы;

5. Котыртны ВКП(б) ЦК бердын марксизм-ленинизмлысь Высшӧй школа куим вося курсӧн, партиялысь квалифицированнӧй теоретическӧй кадръяс гӧтӧвитӧм могысь;

6. Лӧсьӧдны миян странаса некымын центрын пропагандистъясӧс да газетнӧй работникъясӧс переподготовитан ӧти вося Курсъяс;

7. Лӧсьӧдны марксизм-ленинизм Высшӧй школа бердын квайт тӧлысся Курсъяс вузъясын марксизм-ленинизм кузя преподавательясӧс переподготовитӧм могысь.

Абу сомнение, мый тайӧ мероприятиеяссӧ олӧмӧ пӧртӧм, кодъяс нуӧдсьӧны нин, но нӧшта абу на нуӧдӧма тырмымӧн, сетас ассьыс бур результатъяс.

4. Теориялӧн ӧткымын вопросъяс.

Миян пропагандистскӧй да идеологическӧй уджлӧн тырмытӧмторъяс лыдӧ колӧ сідз жӧ отнеситны теориялӧн ӧткымын вопросъясын, кодъяс имеитӧны серьёзнӧй практическӧй тӧдчанлун, миян ёртъяс пӧвсын тырвыйӧ ясность абутӧмлун, тайӧ вопросъясас мыйкӧ-мында неразберихалысь эмлун. Ме кута тӧдвылын государство йылысь вопрос вообще, торйӧн миян социалистическӧй государство йылысь да миян сӧветскӧй интеллигенция йылысь вопрос.

Мукӧд дырйи юалӧны: „Эксплуататорскӧй классъяс миян бырӧдӧма, странаын враждебнӧй классъяс водзӧ абуӧсь, подавляйтны некодӧс, сідзкӧ, абу водзӧ нужда государствоын, сійӧ должен отмирайтны, мыйла нӧ ми ог отсалӧ миян социалистическӧй государство отмирайтӧмлы, мыйла ми ог старайтчӧ помавны сыкӧд, абу-ӧ кад дзикӧдз шыбытны государственностьлысь став тайӧ хламсӧ?“

Либӧ нӧшта: „Эксплуататорскӧй классъясӧс миянын бырӧдӧма нин, социализм кызвыннас строитӧма, ми мунам коммунизмӧ, а государство йылысь марксистскӧй учение висьталӧ, мый коммунизм дырйи не должен лоны некутшӧм государство,—мыйла ми ог отсалӧ миян социалистическӧй государство отмирайтӧмлы, абу-ӧ кад сдайтны государствоӧс древностьяслӧн музейӧ?“

Тайӧ вопросъясыс висьталӧны сы йылысь, мый налӧн авторъясыс добросовестнӧя заучитӧмаӧсь государство йылысь Маркс да Энгельс учениелысь ӧткымын положениеяс. Но найӧ висьталӧны сідз жӧ сы йылысь, мый тайӧ ёртъясыс эз гӧгӧрвоны тайӧ учениеыслысь существосӧ, эз разберитчыны, кутшӧм исторической условиеясын вырабатывайтчылісны тайӧ учениеыслӧн торъя положениеяс да, торйӧн, эз гӧгӧрвоны ӧнія международнӧй обстановка, эз казявны капиталистическӧй окружениелысь факт да социализм страналы сыысь петысь опасностьяссӧ. Тайӧ вопросъясас петкӧдчӧ не сӧмын капиталистическӧй окружениелысь факт донъявтӧм. Наын сідзжӧ петкӧдчӧ буржуазнӧй государствояслысь да найӧ органъяслысь рольсӧ да тӧдчанлунсӧ донъявтӧм, кодъяс ыстасьӧны миян странаӧ шпионъясӧс, убийцаясӧс да вредительясӧс да зільӧны аддзыны минута сы вылӧ военнӧй уськӧдчӧм могысь, сідзжӧ кыдзи петкӧдчӧ миян социалистическӧй государствоын да сылӧн военнӧй, карательнӧй да разведывательнӧй органъяслысь рольсӧ да тӧдчанлунсӧ донъявтӧм, кодъяс колӧны социализм страна ортсысянь уськӧдчӧмысь дорйӧм могысь. Колӧ признайтны, мый тайӧ донъявтӧмас грешнӧйӧсь не сӧмын вылын индӧм ёртъяс. Сыын грешнӧйӧсь сідзжӧ мыйкӧ мында ставным ми, большевикъяс, ставным ӧтитӧг. Абу-ӧмӧй шензяна, мый троцкистъяс да бухаринецъяс верхушкалӧн шпионскӧй да заговорщическӧй деятельность йылысь ми тӧдмалім сӧмын бӧръя кадын, 1937—1938 воясын, кӧть, кыдзи тыдалӧ материалъясысь, тайӧ господаыс сулалісны иностраннӧй разведкаын шпионъясӧн да нуӧдісны заговорщическӧй удж Октябрьскӧй революция первой лунъясӧ нин? Кыдзи ми вермим не казявны тайӧ серьёзнӧй делӧсӧ? Мыйӧн объяснитны тайӧ промахсӧ? Тайӧ вопрос вылас обычнӧ вочавидзӧны татшӧм ногӧн: ми эг вермӧ чайтны, мый тайӧ йӧзыс вермасны усьны сэтшӧм улӧдз. Но тайӧ абу объяснение да торйӧн нин абу оправдание, ӧд промахлӧн факт колькӧ фактӧн. Мыйӧн объяснитны татшӧм промахсӧ? Тайӧ промахыс объясняйтсьӧ миянӧс кытшалысь буржуазнӧй государствояс да найӧ разведывательнӧй органъяс механизмлысь вынсӧ да тӧдчанлунсӧ донъявтӧмӧн, кодъяс зільлісны используйтны йӧзлысь слаблунъяс, налысь тщеславиесӧ, налысь бесхарактерность сы могысь, медым дзугны найӧс асланыс шпионскӧй тывъясӧ да кытшавны наӧн Сӧветскӧй государстволысь органъяс. Объясняйтсьӧ сійӧ миян социалистическӧй государство да сійӧ разведка механизмлысь рольсӧ да тӧдчанлунсӧ донъявтӧмӧн, тайӧ разведкасӧ донъявтӧмӧн, сы йылысь большӧмӧн, мый Сӧветскӧй государство дырйи разведка—мелочь да пустяки, мый сӧветскӧй разведка, кыдзи и асьсӧ Сӧветскӧй государствосӧ, регыд ковмас сдайтны древностьяс музейӧ.

Кутшӧм подув вылын вермис лоны миянын тайӧ донъявтӧмыс?

Сійӧ лоис государство йылысь марксизм учениелӧн ӧткымын общӧй положениеяслӧн недоработанность да тырмытӧмлун подув вылын. Сійӧ паськаліс государство теория вопросъяс дінӧ миян лэдзны позьтӧм беспечнӧй отношение вӧсна, сы вылӧ видзӧдтӧг, мый ми имеитам кызь вося государственнӧй деятельностьлысь практической опыт, коді сетӧ озыр материал теоретической обобщениеяс вылӧ, сы вылӧ видзӧдтӧг, мый миян эм позянлун кӧсйӧм дырйи успехӧн тыртны тайӧ теоретической пробелсӧ. Ми вунӧдім Ленинлысь зэв важнӧй индӧд теоретической обязанностьяс йылысь роч марксистъяслӧн, кодъясӧс чукӧстӧма разработайтны водзӧ марксизмлысь теория. Со мый висьталӧ Ленин та йылысь:

„Ми ньӧти ог видзӧдӧ Маркс теория вылӧ кыдзи кутшӧмкӧ законченнӧй да неприкосновеннӧй вылӧ; ми убедитчӧмаӧсь, мӧдарӧ, мый сійӧ пуктіс сӧмын краеугольнӧй изъяс сійӧ наукалысь, кодӧс социалистъяс **долженӧсь** нуӧдны водзӧ став направлениеясын, найӧ кӧ оз кӧсйыны кольчыны олӧмысь. Ми мӧвпалам, мый роч социалистъяслы торйӧн колӧ Маркс теориялӧн **самостоятельнӧй** разработка, ӧд тайӧ теорияыс сетӧ сӧмын общӧй **руководящӧй** положениеяс, кодъяс **применяйтсьӧны торйӧн Англия** дінӧ мӧдногӧн, **Франция серти, Франция** дінӧ мӧдногӧн, Германия серти, Германия дінӧ мӧдногӧн, Россия серти“ (Ленин, т. II, стр. 492).

Босьтны, например, социалистическӧй государство развитие теориялысь классической формула, кодӧс сетӧма Энгельсӧн:

„Кор оз лоны общественнӧй классъяс, кодъясӧс колӧ кутны подчинениеын, кор оз ло ӧтик класслӧн мӧд вылын господство да существование вӧсна тыш, коді вужъяссьӧ производстволӧн ӧнія кадся анархияын, кор лоӧ бырӧдӧма татысь петысь столкновениеяс да насилие, сэки нин некодӧс лоӧ подавляйтны да кутны, сэки бырӧ коланлун тайӧ функциясӧ ӧні нуӧдысь государственнӧй властьын. Первой акт, кодын государство выступитас став обществолӧн действительнӧй представительӧн—производстволысь средствояс общественнӧй собственностьӧ пӧртӧм,—лоӧ сылӧн кыдзи государстволӧн медбӧръя самостоятельнӧй действие. Государственнӧй властьлӧн общественнӧй отношениеясӧ суитчӧм лоӧ пыр ньӧжйӧндзи лишнӧйӧн да дугдас ачыс аснас. Йӧзӧн управляйтӧм местаӧ лоӧ вещьясӧн управляйтӧм да производственнӧй процессъясӧн веськӧдлӧм. Государство оз „отменяйтчы“, сійӧ **отмирайтӧ“** (Ф. Энгельс, „Антидюринг“, 1933 во. Партиздатлӧн издание, стр. 202).

Веськыд-ӧ Энгельслӧн тайӧ положениеыс?

Да, веськыд, но кык условиеысь ӧти дырйи: а) **нуӧдны кӧ** социалистическӧй государство изучайтӧм сӧмын страналӧн пытшкӧсса развитие видзӧдлас боксянь, международнӧй факторысь водзвыв отвлекайтчӧмӧн, исследованиеы удобство вӧсна международнӧй обстановкаысь странаӧс да государствоӧс изолируйтӧмӧн, либӧ б) **предположитны кӧ**, мый социализм победитіс нин став странаясын либӧ унджык странаясас, капиталистическӧй окружение пыдди эм социалистическӧй окружение, абу водзӧ ортсысянь уськӧдчӧмлӧн угроза, абу водзӧ нужда армия да государство ёнмӧдӧмын.

Ну, а социализм кӧ победитіс сӧмын ӧтик, торйӧн босьтӧм странаын, да отвлекайтчыны, та вӧсна, международнӧй условиеясысь некыдз оз позь,—кыдзи лоны тайӧ случайын? Тайӧ вопрос вылас Энгельслӧн формула вочакыв оз сет. Энгельс собственнӧ оз и сувтӧд аслыс тайӧ вопроссӧ, сідз кӧ, сылӧн эз вермы лоны вочакыв тайӧ вопрос вылас. Энгельс петӧ сійӧ предположениеысь, мый социализм победитіс нин ёнджыка либӧ омӧльджыка ӧттшӧтш став странаясын либӧ унджык странаясас. Сідз кӧ, Энгельс исследуйтӧ тані не сійӧ либӧ мӧд торъя странаса сійӧ либӧ мӧд конкретнӧй социалистической государство, а социалистической государстволысь развитие вообще унджык странаясын социализм победалысь факт лэдзӧм дырйи—формула серти: „лэдзам, мый социализм победитіс унджык странаясын, юавсьӧ—кутшӧм вежсьӧмъяс должен претерпитны тайӧ случаяс пролетарскӧй, социалистической государство“. Проблемалӧн сӧмын тайӧ общӧй да абстрактнӧй характерӧн позьӧ объяснитны сійӧ факт, мый социалистическӧй государство йылысь вопрос исследуйтігӧн Энгельс дзик отвлекайтчӧ сэтшӧм факторысь, кыдзи международнӧй условиеяс, международнӧй обстановка.

Но таысь петӧ, мый оз позь паськӧдны вообще социалистическӧй государство судьба йылысь Энгельслысь общӧй формула ӧтик, торйӧн босьтӧм странаын социализм победаӧ частнӧй да конкретнӧй случай вылӧ, коді (странаыс) имеитӧ ас гӧгӧрыс капиталистическӧй окружение, коді подвергнитчӧма ортсысянь военнӧй уськӧдчӧмлӧн угрозаӧ, коді оз вермы та вӧсна отвлекайтчыны международнӧй обстановкаысь да коді должен имеитны аслас распоряжениеын и бура велӧдӧм армия, и бура котыртӧм карательнӧй органъяс, и крепыд разведка, сідз кӧ, должен имеитны ассьыс тырмымӧн вынйӧра государство,—сы могысь, медым имеитны позянлун дорйыны социализмлысь завоеваниеяс ортсысянь уськӧдчӧмысь.

Оз позь требуйтны марксизм классикъяслысь, кодъясӧс торйӧдӧма миян кадысь 45—55 во кадколастӧн, медым найӧ водзвыв аддзисны ылі будущӧйысь быд торъя странаын история зигзагъяслысь став да быд сикас случайяс. Вӧлі эськӧ тешкодь требуйтны, медым марксизмлӧн классикъяс выработайтісны миянлы дась решениеяс став да быд сикас теоретической вопросъяс вылӧ, кодъяс вермасны кыптыны торъя быд странаын 50—100 во мысти, сы могысь, медым ми, марксизм классикъяслӧн потомокъяс имеитім позянлун спокойнӧ куйлыны паччер вылын да нямлявны дась решениеяс. (**Общӧй серам.**) Но ми вермам да долженӧсь требуйтны миян кадся марксистъяс-ленинецъяслысь, медым найӧ эз ограничивайтчыны марксизмлысь торъя общӧй положениеяс заучивайтӧмӧн, медым найӧ пырисны марксизм существоӧ, медым найӧ велалісны артавны миян странаын социалистической государство существуйтӧмлысь кызьвося опыт, медым найӧ велалісны, медбӧрын, тайӧ опыт вылас мыджсьӧмӧн да марксизм существоысь петӧмӧн, конкретизируйтны марксизмлысь торъя общӧй положениеяс, уточняйтны да бурмӧдны найӧс. Ленин гижис ассьыс знаменитӧй книга „Государство и революция“ 1917 вося августын, мӧдногӧн кӧ, Октябрьскӧй революцияӧдз да Сӧветскӧй государство лӧсьӧдтӧдз некымын тӧлысь водзджык. Тайӧ книгаыслысь главнӧй могсӧ Ленин аддзыліс государство йылысь Маркслысь да Энгельслысь учениесӧ оппортунистъяссянь искажайтӧмысь да опошляйтӧмысь дорйӧмын. Ленин кӧсйыліс гижны „Государство и революция“ книгалысь мӧд часть, кӧні сійӧ артавліс вӧчны 1905-ӧд да 1917-ӧд вося роч революцияяс опытлысь главнӧй итогъяс. Оз вермы лоны сомнение, мый Ленин кутліс тӧдвылын аслас книгалӧн мӧд частьын разработайтны да развитны водзӧ государстволысь теория, миян странаын Сӧветскӧй власть существуйтан опыт вылӧ мыджсьӧмӧн. Но смерть торкис сылы пӧртны олӧмӧ тайӧ могсӧ. Но мый эз вевъяв вӧчны Ленин, долженӧсь вӧчны сылӧн ученикъясыс. (**Бурнӧй аплодисментъяс.**)

Государство лоис обществолӧн враждебнӧй классъяс вылӧ юксьӧм подув вылын, лоис сы могысь, медым кутны кӧртвомӧн эксплуатируйтӧм большинство эксплуататорскӧй меньшинство интересъясын. Государство властьлӧн орудиеяс сосредоточивайтчылісны, медсясӧ, армияын, карательнӧй органъясын, разведкаын, тюрьмаясын. Кык основнӧй функция характеризуйтӧны государстволысь деятельность: пытшкӧсса (главнӧй)—кутны эксплуатируйтан большинствоӧс кӧртвомӧн и ортсыса (неглавнӧй)—паськӧдны аслас, господствующӧй класслысь территориясӧ мукӧд государствояслӧн территория щӧт весьтӧ, либӧ дорйыны аслас государстволысь территория мукӧд государствояссянь уськӧдчӧмысь. Тадзи вӧлі делӧыс рабовладельческӧй строй да феодализм дырйи. Тадзи сулалӧ делӧыс капитализм дырйи.

Медым путкылтны капитализм, колӧ вӧлі не сӧмын шыбытны властьысь буржуазияӧс, не сӧмын экспроприируйтны капиталистъясӧс, но и дзикӧдз жугӧдны буржуазиялысь государственнӧй машина, сылысь важ армия, сылысь бюрократическӧй чиновничество, сылысь полиция, да сувтӧдны сы местаӧ выль пролетарскӧй государственность, выль социалистическӧй государство. Большевикъяс, кыдзи тӧдса, тадзи буретш и вӧчисны. Но татысь ньӧти оз пет, мый выль пролетарскӧй государстволӧн оз вермыны сохранитчыны важ государстволӧн ӧткымын функцияяс, кодъясӧс вежӧма пролетарскӧй государстволӧн потребностьяс серти лӧсялӧмӧн. Татысь торйӧн нин оз пет, мый миян социалистическӧй государстволӧн формаяс долженӧсь кольны вежсьывтӧмъясӧн, мый миян государстволӧн став первоначальнӧй функцияясыс долженӧсь тырвыйӧ сохранитчыны и водзӧ. Делӧ вылас миян государстволӧн формаяс вежсьӧны да кутасны вежсьыны миян страна развитие да ортсыса обстановка вежсьӧм серти.

Ленин дзик прав, кор сійӧ висьталӧ:

„Буржуазнӧй государствояслӧн формаясыс вывті разнообразнӧйӧсь, но сутьыс налӧн ӧти: став тайӧ государствоясыс эмӧсь сідз либӧ мӧдног, но медбӧрын обязательнӧ **буржуазиялӧн диктатураӧн**. Капитализмсянь коммунизмӧ вуджӧм, дерт, оз вермы не сетны политической формаясслысь зэв ыджыд обилие да разнообразие, но пытшкӧсыс сэки лоӧ быть ӧти: **пролетариатлӧн диктатура**“ (Ленин, т. XXI, стр. 393).

Октябрьскӧй революция кадсянь миян социалистическӧй государство аслас развитиеын муніс кык главнӧй фаза.

Первой фаза—сійӧ Октябрьскӧй революциясянь эксплуататорскӧй классъясӧс бырӧдтӧдз кадколаст. Тайӧ кадколастыслӧн основнӧй могыс вӧлі путкылтӧм классъяслысь сопротивление подавляйтӧмын, интервентъяс уськӧдчӧмысь страналысь оборона котыртӧмын, промышленность да видзму овмӧс восстановитӧмын, капиталистическӧй элементъяс бырӧдӧм вылӧ условиеяс лӧсьӧдӧмӧн. Такӧд лӧсялӧмӧн миян государство тайӧ каднас пӧртіс олӧмӧ кык основнӧй функция. Первой функция—страна пытшкын путкылтӧм классъясӧс подавляйтӧм. Тайӧн миян государство ортсысяньыс напоминайтліс воддза государствояс, кодъяслӧн функцияыс вӧлі непокорнӧйясӧс подавляйтӧмын, но сэтшӧм принципиальнӧй торъялӧмӧн, мый миян государство подавляйтліс эксплуататорскӧй меньшинствоӧс уджалысь йӧзлӧн большинство интересъясын, сэки кор воддза государствояс подавляйтлісны эксплуатируемӧй большинствоӧс эксплуататорскӧй меньшинство интересъясын. Мӧд функция—ортсысянь уськӧдчӧмысь странаӧс дорйӧмлӧн функция, сідз кӧ, сохранитчисны сідзжӧ Краснӧй армия, Военно-Морскӧй флот, сідзжӧ кыдзи карательнӧй органъяс да разведка, кодъяс колӧны миян странаӧ иностраннӧй разведкаясӧн мӧдӧдӧм шпионъясӧс, убийцаясӧс, вредительясӧс куталӧм да накажитӧм вылӧ. Сохранитчис да получитіс тырвыйӧ развитие государственнӧй органъяслӧн хозяйственно-организаторскӧй да культурно-воспитательнӧй уджлӧн функция. Ӧні страна пытшкын миян государстволӧн основнӧй могыс мирнӧй хозяйственно-организаторскӧй да культурно-воспитательнӧй уджын. Мый инмӧ миян армиялы, карательнӧй органъяслы да разведкалы, то найӧс асланыс ёсьлуннас бергӧдӧма абу нин страна пытшкӧ, а сійӧ ортсыӧ, ортсыса врагъяслы паныд.

Кыдзи аддзанныд, ми имеитам ӧні дзик выль, социалистическӧй государство, коді аддзывтӧм нӧшта историяын да тӧдчымӧн торъялӧ аслас форма да функцияяс серти первой фазаса социалистической государствоысь.

Но развитие оз вермы суватны та вылын. Ми мунам ылӧджык, водзӧ, коммунизмӧ. Сохранитчас-ӧ миян государство сідзжӧ и коммунизм дырйи?

Да, сохранитчас, оз кӧ ло бырӧдӧма капиталистическӧй окружение, оз кӧ ло бырӧдӧма ортсысянь военнӧй уськӧдчӧмъяслысь опасность. Сэки гӧгӧрвоана, мый миян государстволысь формаяссӧ вылысь лоӧ вежӧма, пытшкӧсса да ортсыса обстановка вежсьӧмкӧд лӧсялӧмӧн.

Оз, оз сохранитчы да бырас, капиталистическӧй окружение кӧ лоӧ бырӧдӧма, сійӧс кӧ лоӧ вежӧма социалистическӧй окружениеӧн.

Тадзи сулалӧ делӧыс социалистическӧй государство йылысь вопроскӧд.

Мӧд вопрос—сійӧ сӧветскӧй интеллигенция йылысь вопрос.

Тайӧ вопросын, сідзжӧ кыдзи и государство йылысь вопросын, существуйтӧ миян партияын кутшӧмкӧ неясность, неразбериха.

Сӧветскӧй интеллигенция йылысь вопросын партия позициялӧн тыр ясность вылӧ видзӧдтӧг, миян партияын пырна нӧшта паськалӧмаӧсь взглядъяс, кодъяс враждебнӧйӧсь сӧветскӧй интеллигенция дінӧ да оз лӧсявны партия позицияӧд. Тайӧ неправильнӧй взглядъяссӧ новлӧдлысьяс практикуйтӧны, кыдзи тӧдса, сӧветскӧй интеллигенция дінӧ пренебрежительнӧй, презрительнӧй отношение, рабочӧй класслы да крестьянстволы сійӧс кыдзи чуждӧй да весиг враждебнӧй вын видлалӧмӧн.

(Помсӧ видзӧд 6-ӧд листбокысь)

СТАЛИН ёрт ДОКЛАДЛӦН ПОМ

Правда, сӧветскӧй развитие кадколастын интеллигенция вевъяліс вежсьыны вужвыйӧныс, кыдзи аслас состав серти, сідзи и аслас положение серти, народкӧд матыстчӧмӧн да сыкӧд честнӧя сотрудничайтӧмӧн, мыйӧн сійӧ принципиальнӧ торъялӧ важ, буржуазнӧй интеллигенцияысь. Но сійӧ ёртъясыслы, тыдалӧ, абу сыӧдз делӧыс. Найӧ водзӧ пӧлялӧны важ пӧлянӧ, сӧветскӧй интеллигенция вылӧ сійӧ взглядъяссӧ да отношенияссӧ неправильнӧя вуджӧдӧмӧн, кодъяс имеитісны ассьыныс подув важ кадӧ, кор интеллигенция вӧліс помещикъяс да капиталистъяс ордын служба вылын.

Важ, революцияӧдзся кадӧ, капитализм условиеясын интеллигенция вӧлі ставсьыс медводз имущӧй классъяса йӧзыс,—дворянаысь, промышленникъясысь, купечьясысь, кулакъясысь да с. в. Интеллигенция радъясын вӧліны сідз жӧ мещанаысь, мелкӧй чиновникъясысь да весиг крестьянаысь да рабочӧйясысь выходецъяс, но найӧ эз ворсны да эз вермыны ворсны сэні решающӧй роль. Интеллигенция дзоньнас вердчис имущӧй классъяс ордын да обслуживайтіс найӧс. Гӧгӧрвоана сы вӧсна сійӧ недовериеыс, коді неэтшаысь вуджлывліс лӧгалӧмӧ, коді вӧлі сы дінӧ миян странаса революционнӧй элементъяслӧн да медводз рабочӧйяслӧн. Правда, важ интеллигенция сетіс торъя единицаяс да дасъясӧн смел да революционнӧй йӧзӧс, кодъяс сувтісны рабочӧй класслӧн видзӧдлас вылӧ да йитісны помӧдз ассьыныс судьбасӧ рабочӧй класс судьбакӧд. Но интеллигенция пӧвсын татшӧм йӧзыс вӧлі вывті этша, и найӧ эз вермыны вежны физиономиясӧ интеллигенциялысь дзоньнас.

Интеллигенциякӧд делӧыс вужсяныс вежсис сӧмын Октябрьскӧй революция бӧрын, иностраннӧй военнӧй интервенция гӧмитӧм бӧрын, торйӧн нин индустриализация да коллективизация победа бӧрын, кор эксплуатация бырӧдӧм да овмӧслӧн социалистическӧй система утвердитчӧм лӧсьӧдісны реальнӧй позянлун сетны страналы да нуӧдны олӧмӧ выль Конституция. Важ интеллигенциялӧн ёнджыка влиятельнӧй да квалифицированнӧй юкӧн Октябрьскӧй революциялӧн первой лунъясӧ нин торйӧдчис интеллигенциялӧн мукӧд массасьыс, объявитіс тыш сӧветскӧй властьлы да муніс саботажникъясӧ. Таысь сійӧ босьтіс заслуженнӧй кара, вӧлі жугӧдӧма да пазӧдӧма сӧветскӧй власть органъясӧн. Бӧрынджык на пӧвсысь унджык колысьясыс завербуйтчис миян странаса врагъяслы вредительясӧ, шпионъясӧ, татшӧм ногӧн асьсӧ интеллигенция радъясысь черкнитӧмӧн. Важ интеллигенциялӧн мӧд юкӧныс, этшаджык квалифицированнӧй, но ёнджыка уналыда, дыр нӧшта дзӧрис ӧти места вылын, „бурджык кадъяс“ виччысьӧмӧн, но сэсся, тыдалӧ, шеныштіс кинас да решитіс мунны службистъясӧ, решитіс овмӧдчыны Сӧветскӧй властькӧд. Важ интеллигенциялӧн тайӧ группасыс ыджыджык юкӧныс заводитіс нин пӧрысьмыны да заводитӧ петны стройысь. Важ интеллигенциялӧн койӧмӧд юкӧныс, медсясӧ сылӧн радӧвӧй юкӧныс, кодлӧн вӧлі нӧшта на этшаджык квалификацияыс водзӧ юкӧн дорсыс, ӧтлаасис народ дінӧ да муніс Сӧветскӧй власть бӧрся. Сылы колӧ вӧлі велӧдчыштны, и сійӧ збыльысь заводитіс велӧдчыны миян вузъясын. Но важ интеллигенция разлом да дифференциация тайӧ мучительнӧй процессыскӧд тшӧтш муніс выль интеллигенциялысь вынъяс формируйтан, мобилизуйтан да чукӧртан бурнӧй процесс. Уна сё сюрс том йӧз, рабочӧй класс, крестьянство, трудовӧй интеллигенция радъясысь петысьяс муніс вузъясӧ да техникумъясӧ да, школаысь локтӧм бӧрын, содтісны интеллигенциялысь шочмӧм радъяссӧ. Найӧ пыртісны интеллигенцияӧ выль вир да ловзьӧдісны сійӧс выль ногӧн, сӧветскӧя. Найӧ вужсяныс вежсны интеллигенциялысь став обликсӧ, аслас образ да подобие серти. Важ интеллигенциялӧн колясъясыс лоисны растворитчӧмаӧсь выль, сӧветскӧй, народнӧй интеллигенция пӧвсын. Лоис, татшӧм ногӧн, выль, сӧветскӧй интеллигенция, коді топыда йитчӧма народкӧд да дась аслас массаын служитны сылы вераён да правдаён.

Итогын миян эм ӧні уналыда, выль, народнӧй, социалистическӧй интеллигенция, коді вужвыйӧныс оръялӧ важ, буржуазнӧй интеллигенцияысь кыдзи аслас состав серти, сідзи и аслас социально-политическӧй облик серти.

Важ, революцияӧдзся интеллигенция дінӧ, коді служитліс помещикъяслы да капиталистъяслы, тырвыйӧ лӧсявліс интеллигенция йылысь важ теория, коді индыліс сы дінӧ недоверие да сыкӧд тышкасьны коланлун вылӧ. Ӧні тайӧ теорияыс оліс ассьыс нэмсӧ, сійӧ оз нин лӧсяв миян выль, сӧветскӧй интеллигенциялы. Выль интеллигенциялы колӧ выль теория, коді индӧ сы дінӧ дружескӧй отношение, сы йылысь тӧждлун, сы дінӧ уважение да рабочӧй класс да крестьянство интересъяс вӧсна сыкӧд сотрудничайтны коланлун вылӧ.

Кажитчӧ, гӧгӧрвоана.

Сымын ёнджыка шензяна да страннӧ, мый интеллигенция положениеын став тайӧ кӧренной вежсьӧмъяс бӧрас миян партияын эмӧсь нӧшта, тыдалӧ, йӧз, кодъяс зільӧны важ теориясӧ, кодӧс веськӧдӧма буржуазнӧй интеллигенциялы паныд, применитны миян выль, сӧветскӧй интеллигенция дінӧ, коді аслас кызвыннас эм социалистическӧй интеллигенция. Тайӧ йӧзыс, тыдалӧ, утверждайтӧны, мый рабочӧйяс да крестьяна, кодъяс неважӧн нӧшта уджавлісны стахановскӧя заводъясын да колхозъясын, а сэсся вӧлі мӧдӧдӧма вузъясӧ образование получитӧм вылӧ, дугдӧны лоны сійӧ самӧй настоящӧй йӧзӧн, лоӧны мӧд сорта йӧзӧн. Артмӧ, мый образование—вреднӧй да опаснӧй штука. (Серам.) Ми кӧсъям став рабочӧйясӧс да став крестьянаӧс вӧчны культурнӧйясӧн да образованнӧйясӧн, и ми тайӧ мыйкӧ-дыра мысти вӧчам. Но тайӧ страннӧй ёртъясыслӧн видзӧдлас серти, артмӧ, мый татшӧм затеяыс дзебӧ ас пытшкас ыджыд опасность, ӧд сы бӧрын кыдзи рабочӧйяс да крестьяна лоасны культурнӧйясӧн да образованнӧйясӧн, найӧ вермасны лоны опасность водзын, мый найӧс вермасны зачислитны мӧд сорта йӧзлӧн разрядӧ. **(Общӧй серам.)** Абу исключитӧма, мый мыйкӧ-дыра мысти тайӧ страннӧй ёртъясыс вермасны исковтны бӧрӧкольӧм, невежество, пемыдлун, мракобесие воспевайтӧмӧдз. Сійӧ и гӧгӧрвоана. Теоретическӧй вывихъяс некор эз вайӧдлыны да оз вермыны вайӧдны бурӧ.

Тадзи сулалӧ делӧыс миян выль, социалистическӧй интеллигенция йылысь вопроскӧд.

* * *

Партия водзӧ ёнмӧдан юкӧнын миян могъяс:

1. Систематическӧя бурмӧдны партиялысь состав, партияса шленъяс сознательностьлысь уровень кыпӧдӧмӧн, да партия радъясӧ индивидуальнӧй пӧрадокын пröверитӧмъясӧс да коммунизм делӧлы сӧмын преданнӧй ёртъясӧс принимайтӧмӧн;

2. Матыстны руководящӧй органъяс низӧвӧй удж дінӧ сідзикӧн, медым налысь руководящӧй уджсӧ вӧчны пыр ёнджыка оперативнӧйӧн да конкретнӧйӧн, пыр этшаджык заседательскӧйӧн да канцелярскӧйӧн;

3. Централизуйтны кадръяс подбирайтан делӧ, тӧждысьӧмӧн быдтыны кадръяс, бура изучайтны работникъяслысь достоинствояс да тырмытӧмторъяс, смелджыка выдвигайтны том работникъясӧс, кадръяс подбирайтан да расстановитан делӧ приспособляйтны партиялӧн политическӧй визь требованиеяс дінӧ;

4. Централизуйтны партийнӧй пропаганда да агитация делӧ, паськӧдны марксизм-ленинизмлысь идеяяс пропагандируйтӧм, кыпӧдны миян кадръяслысь теоретическӧй уровень да политическӧй закалка.

* * *

Ёртъяс! Ме помала ассьым отчетнӧй доклад.

Общӧй чертаясын ме обрисуйті туй, кодӧс мунӧма миян партияӧн отчетнӧй кадколастын. Тайӧ кадколастнас партия да сійӧ ЦК уджлӧн результатъясыс тӧдсаӧсь. Вӧліны миян недочетъяс да ӧшыбкаяс. Партия да ЦК эз дзеблыны найӧс да старайтчисны найӧс исправитны. Эм и серьёзнӧй успехъяс да ыджыд достижениеяс, кодъяс не долженӧсь кольмӧдны миянлысь юрнымӧс.

Главнӧй итогыс сыын, мый миян странаса рабочӧй класс мортӧс мортӧн эксплуатируйтӧм бырӧдӧмӧн да социалистическӧй строй лӧсьӧдӧмӧн, став мирлы докажитіс аслас делӧлысь правотасӧ. Таын главнӧй итог, сы вӧсна мый сійӧ ёнмӧдӧ рабочӧй класс вынъясӧ да сылӧн окончательнӧй победа неизбежностьӧ эскӧм.

Став странаясса буржуазия сёрнитӧ, мый народ оз вермы овны капиталистъястӧг да помещикъястӧг, купечьястӧг да кулакъястӧг. Миян странаса рабочӧй класс делӧ вылын докажитіс, мый народ вермас успехӧн овны эксплуататоръястӧг.

Став странаясса буржуазия сёрнитӧ, мый рабочӧй класс, важ буржуазнӧй пӧрадокъяс жугӧдӧмӧн, абу способен стрӧитны мыйкӧ выльӧс, важ пыдди. Миян странаса рабочӧй класс докажитіс делӧ вылын, мый сійӧ тырвыйӧ способен не сӧмын жугӧдны важ строй, но и стрӧитны выль, бурджык, социалистическӧй строй да сэк жӧ сэтшӧм строй, коді оз тӧд ни кризисъяс, ни уджтӧмалӧм.

Став странаясса буржуазия сёрнитӧ, мый крестьянство абу способен сувтны социализм туй вылӧ. Миян странаса колхознӧй крестьянство делӧ вылын докажитіс, мый сійӧ вермас успехӧн сувтны социализм туй вылӧ.

Главнӧйыс, мый медсясӧ добивайтчӧны став странаясса буржуазия да сылӧн реформистскӧй прихвостеньясыс,—тайӧ сійӧ, медым бырӧдны рабочӧй классын аслас вынъясӧ эскӧм, позянлунӧ да сійӧ победалӧн неизбежностьӧ эскӧм да сідзикӧн увековечитны капиталистическӧй рабство.. Ӧд буржуазия тӧдӧ, мый капитализм кӧ нӧшта абу путкыльтӧма да сійӧ водзӧ нӧшта существуйтӧ, то тайӧн сійӧ обязан не аслас бур качествояслы, аа сылы, мый пролетариатлӧн абу нӧшта тырмымӧн эскӧм аслас победалӧн позянлунӧ. Оз позь шуны, медым буржуазиялӧн старайтчӧмъясыс кольлісны тайӧ направлениеын тырвыйӧ успехтӧг. Колӧ признайтны, мый буржуазиялы да сійӧ агентъяслы удайтчис рабочӧй классын мыйкӧ-мында отравитны рабочӧй класслысь душасӧ сомнениеяс да недоверие ядӧн. Миян странаса рабочӧй класслӧн успехъясыс кӧ, сылӧн тышыс да победаыс кӧ послужитасны сы вылӧ, медым кыпӧдны капиталистическӧй странаясса рабочӧй класслысь духсӧ да ёнмӧдны сыын эскӧм аслас вынъясӧ, эскӧм аслас победаӧ, то миян партия вермас шуны, мый сійӧ уджалӧ оз пröста. Позьӧ не сомневайтчыны, мый тадзи сійӧ и лоас. **(Бурнӧй дырнюжалана аплодисментъяс.)**

Мед олас миян победоносной рабочӧй класс! **(Аплодисментъяс.)**

Мед олас миян победоносной колхознӧй крестьянство! **(Аплодисментъяс.)**

Мед олас миян социалистическӧй интеллигенция! **(Аплодисментъяс.)**

Мед олас миян странаса народъяслӧн великӧй дружба! **(Аплодисментъяс.)**

Мед олас большевикъяслӧн Ставсоюзса Коммунистическӧй Партия! **(Аплодисментъяс.)**

(Став делегатъяс сувтӧны, сувтӧмӧн чолӧмалӧны Сталин ёртӧс да вӧчӧны сылы дырнюжалана овация. Горӧдӧмъяс: „Ура! Мед олас Сталин ёрт! Великӧй Сталинлы—ура! Миян радейтана Сталинлы—ура!“.)

Съездводзвывса ордйысьӧмын водзмӧстчысьяс ассьыныс кӧсйысьӧм пӧртісны олӧмӧ

Московскӧй станкостроительнӧй „Красный Пролетарий“ заводса 4 сюрс рабочӧй, инженерно-технической работник да служащӧй—съездводзвывса социалистическӧй ордйысьӧмын водзмӧстчысьяс — тыртісны паськыд заводскӧй двор. Найӧ чукӧртчисны татчӧ митинг вылӧ, кодӧс сиӧма партиялӧн XVIII-ӧд съезд восьтӧмлы. Историческӧй съезд уджъяс йылысь висьтавны краснопролетарецъяс ордӧ локтісны съезд вывса делегатъяс—заводса кадровикъяс: Марков ёрт—заводса парткомысь секретарь, Миронов ёрт, кодӧс 1938 воын выдвинитӧма ВКП(б) МГК-са промышленнӧй отделӧ заведующӧйӧн, да Комиссаров ёрт, кодӧс кольӧм вося ноябрь тӧлысьын выдвинитӧма КПК партколлегияса секретарьӧн Свердловскӧй область кузя.

Ловшысӧ кутӧмӧн митинг вывса участникъяс кывзісны делегатъяслысь юӧртӧмъяс сы йылысь, кутшӧм пӧся съезд встретитіс Иосиф Виссарионович Сталинӧс да сылысь матыса соратникъяссӧ, кутшӧм пыдіа, неотразимӧй впечатление вӧчис быдӧн вылӧ великӧй вождьлӧн докладыс.

Сталин ёртлысь ним быд пӧрйӧ казытыштӧм встречайтсис бурнӧй овациясӧн.

Митинг вылын выступитіс инженер Лившиц ёрт.

Ми гордостьӧн вермам рапортуйтны партиялӧн XVIII-ӧд съездлы да став страналы,—висьталіс Лившиц ёрт,—мый ассьыныс кӧсйысьӧмсӧ „Красный пролетарий“ заводса партийнӧй да непартийнӧй большевикъяс честьӧн пӧртісны олӧмӧ. План вывті 35 станок, рационализаторскӧй предложениеясысь уна дас сюрс шайт экономия, выль нормаяс тыртӧм да выль станокъяс освоитӧм—татшӧм миян пӧдарок большевистскӧй партиялӧн XVIII-ӧд съездлы.

Бурнӧй аплодисментъяс улын краснопролетарецъяс мӧдӧдісны Сталин ёртлы чолӧмалӧм.

Март 11-ӧд лунӧ став завод сулаліс ВКП(б) XVIII-ӧд съезд нима стахановскӧй вахта вылын.

ВКП(б) ЦК удж йылысь СТАЛИН ёрт отчетнӧй доклад кузя

ВКП(б) XVIII-ӧд съездлӧн резолюция

(ПРИМИТӦМА ӦТСӦГЛАСӦН)

ВКП(б) ЦК удж йылысь Сталин ёртлысь отчетнӧй доклад кывзӧм да обсудитӧм бӧрын, ВКП(б)-лӧн XVIII-ӧд съезд постановляйтӧ:

1. Ошкыны ВКП(б) ЦК-лысь политическӧй визьсӧ да практическӧй уджсӧ.

2. Ошкыны Сталин ёртлысь отчетнӧй докладсӧ да тшӧктыны став парторганизацияслы руководствуйтчыны асланыс уджын положениеясӧн да могъясӧн, кодъясӧс выдвинитӧма Сталин ёрт докладын.

Центральнӧй Ревизионнӧй Комиссия отчет кузя

ВКП(б) XVIII-ӧд съездлӧн резолюция

(ПРИМИТӦМА ӦТСӦГЛАСӦН)

Центральнӧй Ревизионнӧй Комиссиялысь отчет вынсьӧдны

ИККИ-ын ВКП(б) делегация удж йылысь Мануильский ёрт отчетнӧй доклад кузя

ВКП(б) XVIII-ӧд съездлӧн резолюция

(ПРИМИТӦМА ӦТСӦГЛАСӦН)

Коминтернын ВКП(б) делегациялысь отчет кывзӧм да обсудитӧм бӧрын, ВКП(б)-лӧн XVIII-ӧд съезд ошкӧ Коминтернын ВКП(б) делегациялысь политическӧй визьсӧ да практическӧй уджсӧ.

СЪЕЗДЛӦН ДНЕВНИК

Март 13-ӧд лун. Асъя заседание

11 час да 10 минут асылын съезд президиумын петкӧдчӧны Сталин, Молотов, Ворошилов, Андрєев, Буденный да мукӧд ёртъяс. Съезд вывса делегатъяс бурнӧй овацияӧн встречайтӧны партияса вождьӧс да сылысь соратникъяссӧ.

Съездлысь асъя заседание восьтӧ **Андреев** ёрт.

Кыв сетьӧ **Хрущев** ёртлы. Хрущев ёртлысь трибуна вылын петкӧдчӧмсӧ съезд встречайтӧ пӧсь, дырнюжалана овацияӧн.

— Ёртъяс, миян XVIII-ӧд партийнӧй съезд вылын ми кывзім коммунизм вӧсна тышлысь отчет, миян партия, сійӧ сталинскӧй Центральнӧй Комитет веськӧдлӧм улын, миян гениальнӧй вождь, великӧй Сталин веськӧдлӧм улын рабочӧйяс, крестьяна да интеллигенция, миян страната став уджалысь йӧз тышлысь отчет. Хрущев ёртлӧн речыс орӧдсьылӧ дыр нюжалана аплодисментъясӧн, кодъяс вуджӧны овацияӧ. Ставӧн сувтӧны.

— Сійӧ успехъяссӧ,—водзӧ висьталӧ Хрущев ёрт,—завоюйтӧма рабочӧй класслӧн врагъяскӧд, крестьянстволӧн врагъяскӧд, став миян народлӧн врагъяскӧд чорыд тышын, фашистскӧй разведкаясса агентъяскӧд, троцкистъяскӧд, бухаринецъяскӧд да буржуазнӧй националистъяскӧд тышын, кодъяс кӧсйысны закабалитны миянлысь дзоридзалан сӧветскӧй Украина. Эз артмы, некор оз артмы,—горӧдӧ Хрущев ёрт,—и быдӧнӧс, коді лысьтас воны свободолюбивӧй украинскӧй народлӧн му вылӧ, виччысьӧ подлӧй буржуазнӧй националистъяслӧн участь, народлӧн проклятие да, дурмӧм понъясӧс моз бырӧдӧм.

Хрущев ёрт паськӧдӧ сӧветскӧй Украина дзордзалӧмлысь замечательнӧй картина, кодӧс подкрепитӧма украинскӧй народлысь олӧмсӧ да тышсӧ петкӧдлысь зэв интереснӧй фактъясӧн да цифраясӧн. Мӧд сталинскӧй пятилетка вояс чӧжӧн Украинаын чугун лэдзӧм содіс кык пӧв дорысь унджык, сталь вӧчӧм содіс пӧшти куим пӧв. Украинаса заводъяс стальсӧ вонас лэдзӧны сы мында, мыйдта лэдзӧны Япония, Италия да Польша найӧс ставнысӧ ӧтлаӧ босьтӧмӧн. 1913-ӧд во серти машиностроение содіс 30 пӧв.

Бурнӧя содіс сӧветскӧй Украиналӧн видзму овмӧс. Став крестьянскӧй овмӧсъяслӧн 96 пröчент дорысь унджыксӧ ӧтувтӧма колхозъясӧ, кодъяс ордын став кӧдза площадьлӧн 99,6 пröчентыс. Социалистическӧй видзму овмӧс ёна машинизируйтӧма. Та йылысь висьталӧны татшӧм цифраяс: 1933-ӧд воын вӧлі 39 сюрс трактор, а 1939-ӧд воын Украинаса муяс вылын уджалӧны 90 сюрс трактор да 28.800 комбайн. Видзму овмӧс техникалӧн вылын уровеньыс тырвыйӧ обеспечивайтӧ промышленностьӧ уджавны колхозникъясӧс выделитӧм йылысь Сталин ёртлысь чукӧстӧмсӧ олӧмӧ пӧртӧм.

Сӧветскӧй Украиналӧн национальнӧй формаа, социалистическӧй содержаниеа культура ёна содӧм йылысь висьталӧны народнӧй образование вылӧ рӧскодъяслӧн цифраясыс. 1927-ӧд воын школаяс вылӧ, техникумъяс да вузъяс вылӧ ассигнованиеяс вӧліны 141 миллион шайт, 1932 воын—597 миллион шайт, а 1938-ӧд воын 2.880 миллион шайт. Кык сталинскӧй пятилеткаяс вояс чӧжӧн средней школаяслӧн лыдыс содіс 9,7 пӧв.

Кык сталинскӧй пятилеткаяс вояс чӧжӧн вӧлі лэдзӧма 98 сюрс сӧветскӧй специалистӧс. Сӧветскӧй интеллигенциялӧн тайӧ ыджыдысь-ыджыд армияыс, коді петіс рабочӧй класс пӧвсысь, уджалысь йӧз пӧвсысь, активнӧя тышкасьӧ Ленин—Сталин делӧ вӧсна.

Хрущев ёрт речлӧн заключительнӧй кывъясыс орӧдсьӧны бурнӧй аплодисментъясӧн, „Ура“, „Мед олас великӧй Сталин!“, „Ура радейтана Сталинлы!“ горзӧмъясӧн.

Кыв сетьӧ **Шкирятов** ёртлы. Съезд встречайтӧ сійӧс бурнӧй аплодисментъясӧн.

Шкирятов ёрт висьталӧ сӧветскӧй народлысь врагъясӧс гӧмитӧм йылысь. Сійӧ тӧдчӧдӧ партийнӧй радъяс да сӧветскӧй органъяс изменникъясысь да предательясысь весалан делӧын Сталин ёртлысь ыджыд рольсӧ.

Водзӧ Шкирятов ёрт подробнӧ сувтліс областнӧй партийнӧй организация уджын ӧшыбкаяс вылӧ. Ӧні Воронежскӧй областьса большевикъяс артыштісны партия ЦК-лысь индӧдъяссӧ да решительнӧ тышкасьӧны политической беспечностьлы да благодушиелы паныд.

Яръюгыд речӧн выступитіс **Поскребышев** ёрт, кодӧс пӧся встретитіс съезд. Сійӧ висьталіс съездлы кадръяс воспитайтӧм кузя партия Центральнӧй Комитетлӧн да Сталин ёртлӧн зэв ыджыд тӧждлун йылысь.

— Кадръяс быдтӧмын да подбирайтӧмын Партия Центральнӧй Комитетлӧн да Сталин ёртлӧн правильнӧй политикаыс,—висьталӧ Поскребышев ёрт,—сетіс позянлун выдвинитны руководящӧй удж вылӧ партийнӧй да государственнӧй органъясӧ уна сё сюрс партийнӧй да непартийнӧй большевикъясӧс.

Тайӧ лунъяссӧ, партиялӧн XVIII-ӧд съезд лунъяссӧ, миян страната быд уджалысь морт переживайтӧ вӧвлытӧм подъёмӧн. Тані, съезд вылын, вӧчсьӧны итогъяс Сӧветскӧй Союзса быд труженик да став сӧветскӧй народ уджъяслы. Ми гордостьӧн вермам шуны, мый тайӧ итогъясыс сетӧны миянлы зарядка да воодушевляйтӧны миянӧс коммунистическӧй общество стрӧитӧм кузя водзӧ уджалӧм вылӧ. Миян Союзса быд труженик рад пырысь шуӧ Ленинлысь да Сталинлысь, социализм победаяслӧн организаторъяслысь да руководительяслысь великӧй нимъяссӧ. Найӧ, и сӧмын найӧ, дорйисны да водзӧ развивайтісны Маркслысь да Энгельслысь велӧдӧмсӧ, стрӧитісны социализмлысь величественнӧй зданиесӧ.

Миян Ставсоюзса Коммунистическӧй партия, кодӧн веськӧдлӧ Сталин ёрт, кутас и водзӧ сэтшӧм жӧ беззаветнӧя уджавны сӧветскӧй народлы благо вылӧ, став мирса уджалысь йӧзлы благо вылӧ.

Сталин—миян победаяслӧн знамя, Сталин—уджалысь йӧзлӧн капитал игоысь мезмӧм, Сталин—уджалысь йӧзлӧн шуд, Сталин—коммунизм победаяслӧн залог.

Мед олас коммунизмлӧн великӧй непобедимӧй знамя!

Мед олас большевикъяслӧн Ставсоюзса Коммунистическӧй партия!

Мед олас миян радейтана вождь великӧй Сталин!

(Бурнӧй аплодисментъясӧн зал вевттьӧ Поскребышев ёрт речлысь тайӧ кывъяссӧ).

Народнӧй Комиссар Сӧветскӧй Союзса Оборона кузя Маршал Климент Ефремович Ворошиловлысь трибуна вылын петкӧдчӧмсӧ съездвывса делегатъяс встречайтӧны бурнӧй овацияӧн. Дыр лӧнявтӧм „Ура“ юралӧ залын, став делегатъяс, сувтӧмӧн, чолӧмалӧны **Ворошилов** ёртӧс.

Яркӧй ыджыд речын, кодӧс лоӧ йӧзӧдӧма печатьын Ворошилов ёрт петкӧдліс доблестнӧй Рабоче-Крестьянскӧй Краснӧй Армиялысь, миян рӧдинаса надежнӧй защитница вынлысь да мощлысь вунӧдлытӧм картинасӧ.

Ворошилов ёрт помалӧ ассьыс речьсӧ военнӧй присягалӧн волнующӧй кывъясӧн да большевикъяслӧн Ставсоюзса Коммунистическӧй партия честь кузя, партиялӧн XVIII-ӧд съезд честь кузя, Сталин ёрт честь кузя здравицаӧн.

Ворошилов ёртлысь речь, коді уна пӧрйӧ орӧдсьывліс бурнӧй аплодисментъясӧн, став съездӧн вӧлі кывзӧма зэв ыджыд вниманиеӧн, вӧлі помалӧма став заллӧн бурнӧй овацияясӧн, кодъяс петкӧдлӧны миян рӧдинаӧс, непобедимӧй Краснӧй Армияӧс да сылысь вождьсӧ всенароднӧй радейтӧм, кодъяс петкӧдлӧны победившӧй социализм страналӧн вооруженнӧй вынъяс состояние вӧсна гордость да радлун.

Отв. ред. Н. Д. ЛАПИН.

Уполн. Главлита № 1238. Типография НКМП Коми АССР г. Сыктывкар. Тираж 1200.